

*Vergadering van Vrijdag 27 November 1903,
's avonds ten 7¹/₂ ure.*

Voorzitter de heer HOETINK.

De VOORZITTER opent de vergadering en zegt :

Mijne Heeren! Bij mij is ingekomen een schrijven van den heer DE VLAMING houdende mededeeling, dat hij door ongesteldheid, tot zijn leedwezen, verhinderd is de vergadering bij te wonen. Mitsdien heb ik de eer deze vergadering te leiden.

Aan de orde is de ballottage van kandidaten.

De VOORZITTER verzoekt de heeren VAN RIJSWIJK DE JONG en VAN TIENHOVEN met hem het bureau van stemopneming te willen uitmaken.

De uitslag der stemming is, dat tot leden worden toegelaten de heeren :

H. T. Hoven, Luitenant-ter-zee 1e klasse, te Amsterdam.

B. C. P. van Veen, 2e Luitenant der Artillerie, te Gorinchem.

G. A. de Brauw, 2e Luitenant der Infanterie, te Haarlem.

V. A. J. Bloem, Kapitein der Artillerie en O. L. Eschauzier, J. J. van Santen en J. van Selm, allen 2e Luitenant der Artillerie en B. M. Verbrugge, 2e Luitenant der Infanterie, te den Helder.

L. F. Apol, S. J. Carolus Olij en J. J. van der Valk, allen 2e Luitenant der Infanterie, te Naarden.

E. P. J. Berger, 1e Luitenant d.d. Schutterij, G. J. A. Baron van Hardenbroek van Ammerstol, Ritmeester der Cavalerie, F. E. Baron van Heerdt, 2e Luitenant der Cavalerie, E. F. Melms, Ingenieur der Staatsspoorwegen en H. P. E. Verberne, Paardenarts 2e klasse, allen te Venlo.

De VOORZITTER dankt de heeren van het stembureau voor de door hen genomen moeite.

Aan de orde is thans de voordracht van den heer S. VAN AKEN, leeraar aan het Erasmiaansch Gymnasium te Rotterdam over

Volksopvoeding en leger.

De heer VAN AKEN: Mijne Heeren! Tot motto voor het onderwerp, waarvoor ik de eer heb uwe aandacht te vragen, koos ik de uitspraak van den Franschen geschiedkundige GABRIËL MONOD: »Pour réorganiser l'armée il faut réorganiser la nation elle-même.» Ik koos dit motto met de bedoeling, om nadrukkelijk de aandacht te vestigen op de bezwaren, aan eene rationeele legerorganisatie verbonden en tevens ook om te doen uitkomen, dat eene *afdoende* behandeling van mijn onderwerp buiten het bestek van eene voordracht ligt. Ik moet mij dan ook beperken tot enkele grepen en wanneer er straks onder u zullen zijn, die verwacht hadden, dat ik het onderwerp anders zou behandeld hebben, dan bied ik dien heeren bij voorbaat mijne verontschuldiging aan en zal ik tevreden zijn als ik hen niet al te zeer verveeld zal hebben.

Onder de vraagstukken, die telkens weer opnieuw de aandacht eischen, neemt dat der weerbaarheid ongetwijfeld eene eerste plaats in. En geen wonder. Want bij hen, die aandachtig de wereldgebeurtenissen volgen en wien het niet onverschillig is of wij als zelfstandige natie zullen voortbestaan of weldra een deel van eene der »grootmachten» zullen uitmaken, leeft wantrouwen in onze weerkracht, dat op zich zelf reeds een gevaar in zich sluit. Dag- en weekbladen en niet in de laatste plaats de militaire pers, wijzen telkens op zooveel tekortkomingen en gebreken, dat in het oog van hen, die geheel onbevangen van een en ander kennis nemen, eigenlijk alles op losse schroeven schijnt te staan. Het materieel en het daarvan te maken gebruik, de organisatie, de geoefendheid, het weerstandsvermogen, de getalsterkte, de mobilisatie, de samenwerking der verschillende onderdeelen en bovenal de

geest, die het geheel bezielt, dit alles laat zóoveel te wenschen, dat men zich in bange vreeze, onwillekeurig afvraagt, wat er van terecht zou komen, indien er een ernstig beroep op werd gedaan.

De oorzaken van den ellendigen toestand liggen voor de hand; de lange vredesperiode heeft ons in slaap gewiegd, het nationaliteitsgevoel staat beneden het vriespunt; het zoo-genaamd cosmopolitisme -- voor de groote natiën zonder gevaar -- neemt hand over hand toe en het volslagen gemis aan vertrouwen in eigen kracht, stemt tot een onverantwoordelijk *laissez aller*. Dit alles zijn de remmende factoren, die eene *afdoende* legerorganisatie tot nu toe belet hebben; zij verklaren de moeilijke en vaak onaangename taak van de Ministers van Oorlog en Marine om, door het doen aannemen van eene in vele richtingen besnoeide begrooting, de zaken aan den gang te houden. Voorwaar een treurige toestand, vooral wanneer men bedenkt, wat er op het spel staat en wanneer men den ijver gadeslaat, waarmede andere volken aan de volmaking hunner strijdkrachten arbeiden, ten einde op alle gebeurlijkheden te zijn voorbereid.

Onverklaarbaar is daartegenover de gelatenheid, waarmede het Nederlandsche volk de toekomst afwacht. Voelt men dan niet, dat onze hoogste goederen, onze vrijheid en onafhankelijkheid, gevaar loopen? Meent men, dat de materiele en persoonlijke lasten, die *nu* van ons geëischt worden, ons gespaard zullen blijven, als wij deel uitmaken van eene andere natie? Zullen die materiele lasten niet veeleer zwaarder zijn en zullen er niet veel meer kostbare arbeidskrachten voor langeren tijd aan de hunnen en aan de gemeenschap onttrokken worden?

Men noemt den huisvader bekrompen en dom, als hij zich, om de kosten eener premie te sparen, aan het gevaar blootstelt, om zijne geheele have te verliezen en men weigert de premie, om ons onafhankelijk volksbestaan te verzekeren! Met den schijn stelt men zich tevreden. Met echt kruideniersachtigen zin wordt nauwkeurig gewikt en gewogen, hoe we er het goedkoopst en vooral hoe we er het gemakkelijkst af

kunnen komen; het gehalte der waar is bijzaak. Men trekt een wissel op den volksgeest, die zich zal doen gelden, als de nood aan den man komt, die van ieder Nederlander een held zal maken met het devies »Overwinnen of sterven» in de voor Vaderland en Vorstenhuis warm voelende borst. IJdele waan! Marathon en de Thermopylen worden ons nog altijd voorgehouden door hen, die liever met hun geestesoog in het grijs verleden staren, dan dat zij hun fysiek oog op de drama's in Z.-Afrika en Finland richten, waar in de practijk getoond wordt, dat Macht en Recht onafscheidbare gezellen zijn.

Wij wenschen onze vrijheid en onafhankelijkheid en ons koloniaal bezit te handhaven en vinden daartoe het recht in onze historie. Wij willen het erfdeel onzer vaderen als onbezwaard eigendom aan onze kinderen nalaten en zijn daarom verplicht met alle middelen, die ons ten dienste staan, voor de strijdbaarheid van ons volk te waken. De Staat vindt ten allen tijde de grootste zekerheid voor den inwendigen vrede en den besten waarborg tegen een aanval van buiten in *eigen* kracht. Het is derhalve de eerste en hoogste plicht van den Staat alle elementen zijner weerkracht op het hoogste peil te brengen. Welk aandeel daarbij de volksopvoeding op zich te nemen heeft, moge uit het volgende blijken; tot goed begrip der zaak vestig ik vooraf de aandacht op de eischen, den landsverdediger tegenwoordig gesteld.

De geschiedenis van de oorlogen van '66 en '70, van den *vredestoestand* in onze Oost-Indische bezittingen en van den Zuid-Afrikaanschen oorlog leert ons op elke bladzijde, dat vóór alles eene zekere mate van gezondheid en lichaamskracht de eerste voorwaarde voor den dienst te velde is. Uithoudvermogen, zoowel in het staan, als in het marcheeren en loopen, alsmede in den stormloop, om zich zoo snel mogelijk aan het moorddadige snelvuur te onttrekken, en dit alles belast met wapenen en uitrusting; voorts een tegen weersinvloeden, vocht, hitte en koude in hare snelle afwisseling, gehard lichaam en daarbij ontbering van den rustigen slaap, de gelegenheid tot

behoorlijke reiniging en van het noodige goed toebereide voedsel. Dat lichamelijke vaardigheid als springen, hoog, ver en diep, zonder en met den pols, zonder en met behulp der handen over vaste voorwerpen, in het bewaren van het evenwicht, klimmen, zwemmen, enz., zoowel aan geheele afdeelingen, als aan enkele personen, kan te pas komen, wie zal het betwisten? Ook zijn ontwikkelde zintuigen zijn noodig. Hoe scherper oog de schutter, de voorpost of de patrouilleur heeft, hoe beter. Een geoefend oor is even onmisbaar. De een hoort eene naderende patrouille geruimen tijd voor den anderen, een tweede meent kanongebulder te hooren, als er een wagen in aantocht is en een derde weer weet niet, of hetgeen hij hoort vóór of achter hem plaats heeft. Een andere zin, dien ik oriënteringszin zou willen noemen, moet mede zeer ontwikkeld zijn. Het tekort hieraan leidt tot de onaangenaamste verrassingen. Meermalen blijkt, dat sommigen een ongeëvenaard talent hebben om den verkeerden weg in te slaan en dientengevolge in plaats van den vijand hunne eigen kameraden bespieden of aanvallen of de meest dwaze inlichtingen medebrengen. Opmerkzaamheid en wilskracht hebben bij alle eischen, die gesteld kunnen worden, ook een ernstig woordje mede te spreken. Dat ook een goed humeur van den geheelen troep of van een enkelen, die b.v. op het juiste oogenblik een vroolijk lied weet aan te heffen, van groote beteekenis kan zijn, weet ieder, die wel eens op eene lange, vermoeiende wandeling den gunstigen invloed daarvan heeft ondervonden. Dat ook kloekheid, vernuft en vindingrijkheid den soldaat elk oogenblik te pas kan komen, wien zal dit niet duidelijk zijn? En dat voorts alle kennis en vaardigheid in elk beroep, vooral in dat van kléer- en schoenmaker, dienstig kan zijn, ondervond ieder, die in vreedestijd wel eens een maand in een kamp moest doorbrengen.

Tot hiertoe somde ik slechts geestelijke en lichamelijke vaardigheden op, die in den oorlog van den soldaat geëischt worden of hem werkelijk nuttig kunnen zijn, waarbij nu nog vermeld dienen te worden de bijzondere militaire kennis,

vaardigheden en gewoonten en niet het minst nog dat, wat men onder militairen geest verstaat.

In de eerste plaats nauwkeurige bekendheid met de eigen wapens, hunne onderdeelen, hun onderhoud en hunne werking; voorts de grootst mogelijke geoefendheid in hun gebruik, voor den infanterist dus schietvaardigheid in verband met het hoogst belangrijke schatten van afstanden en het bajonetvechten.

De soldaat strijdt gewoonlijk als deel van een groot, in verschillende deelen gesplitst geheel; het is noodig dat hij weet, hoe dit geheel in elkaar zit en waaraan hij de verschillende onderdeelen kan kennen; verder zij hij volkomen vertrouwd met de vormen, waarin die grootere en kleinere afdelingen zijn ingedeeld, hoe ze bewogen ontplooid en wecr verzameld worden, dus met de tactische oefeningen van de soldaten- en compagnie-school en met den velddienst.

Doch niet met de eischen van het gevecht alken moet de soldaat vertrouwd zijn, hij moet ook bekend wezen met de wijze, waarop door grootere en kleinere vooruitgeschoven posten de hoofdmacht gespaard en beveiligd kan worden en zijn plicht daarbij kunnen vervullen. Voorts hebbe hij ook vaardigheid in het aanleggen van versterkingen, die ter dekking eener gevechtlinie vaak noodzakelijk zijn, en eenige ervaring van het leven in een kamp, opdat hij ook hierin niet door schade wijs worde. Dat voor den dienst der artillerie en cavalerie veel van het hierboven genoemde overbodig is, doch dat daartegenover de bijzondere kennis van den dienst dier wapens meer tijd en inspanning kost, zij slechts volledigheidshalve vermeld.

In den oorlog moeten alle deelen van het leger met al hun *kunnen* en *willen* aan één wil ondergeschikt zijn. Eene onvoorraardelijke gehoorzaamheid moet aanwezig zijn, eene gehoorzaamheid dus, die op een gegeven wenk of bevel *alle* krachten beschikbaar stelt, ook dan, als dit bevel in strijd is met eigen weten of overtuiging. Deze gehoorzaamheid laat wel, meent men, den bevelhebbers van lageren rang eenige vrijheid, doch wordt veeltijds beschouwd als eene de vrije

borst belemmerende pijniging, die vooral den mindere treft en hem verlaagt tot den dienst van een rad in eene goed loopende machine. Niets is minder waar en niets zou ook voor de tegenwoordige gevechtswijze en de eischen, daarbij aan den man gesteld, minder doeltreffend zijn. Deze gevechtswijze toch eischt, dat de kennis van den dienst en het gezond menschenverstand tot eene soort militair instinct, als ik 't zoo noemen mag, tot eene eenheid wordt gevormd. Ik bedoel hiermede, dat men het hart op de goede plaats kan hebben, helder van hoofd en tevens voldoende bekend kan zijn met de vormen van een gevecht en met den veiligheidsdienst en toch in een bepaald geval, schijnbaar de voorschriften volgend, erg onpractisch zou kunnen handelen. Ook binnen de eng getrokken grenzen der militaire discipline zal men dikwijls in de noodzakelijkheid verkeerden naar eigen inzicht oordeelkundig te handelen. En dit heeft niet alleen betrekking op de aanvoerders, die, bij eene hun gegeven opdracht, hunne talenten kunnen toonen door de uit een krijgskundig oogpunt meest gewenschte maatregelen te treffen, doch geldt ook wel degelijk voor de minderen.

't Is waar, dat van den mindere zeer dikwijls niets meer dan onvoorwaardelijke gehoorzaamheid wordt geëischt, maar niet minder waar is het ook, dat, waar tegenwoordig de strijd slechts in opgeloste orde mogelijk is, het verschil duidelijk waarneembaar zal zijn tusschen den troep, die binnen de vormen van het exercitieterrein niets anders dan een blind werktuig is en dien, waarvan elk eenling binnen de grenzen dezer vormen het eenvoudige oorlogsbeginsel: met sparing van eigen kracht den vijand zooveel mogelijk benadeelen, op verstandige wijze weet in practijk te brengen. 't Is onmogelijk ieder man zijne min of meer gedekte plaats en het doel van elk schot aan te wijzen. Daarom zal, hoe meer de aard van het gevecht den man aan het oog en de directe leiding van zijne aanvoerders onttrekt, zooals in ons polderland en in dorpsgevechten veelal het geval zal zijn, hoe meer kleine troepenafdeelingen op eigen initiatief zullen moeten optreden

en hoe meer door het spoedig verlies der aanvoerders de afdeelingen aan zichzelf worden overgelaten, de waarde grooter worden van den binnen de grenzen der discipline zelfstandigen man. Voor den veiligheidsdienst geldt al het vorenstaande nog in hoogere mate. Hierbij vooral moet de militaire opleiding een innig bondgenootschap sluiten met het gezond verstand en met den onontbeerlijken goeden geest. Want ook de lichamelijk en geestelijk goed toegeruste, met alle onderdeelen van den dienst volkomen vertrouwde en aan tucht gewonde soldaat is nog een onbruikbaar lid aan het lichaam van een troep, in staat om gezonde ledematen mede te verlammen, als al zijne goede eigenschappen in de ure des gevaars niet in dienst worden gesteld van eene de bedwelmig bedwingende, bedachtzame offervaardigheid. Wat toch heeft het overwinnen van de bezwaren van den vermoeienden marsch en alle moedig doorstane ontberingen geholpen, wanneer, als de vruchten moeten geplukt worden, de opwinding van het oogenblik alle geleerde vormen en voorschriften doet vergeten en de banden der discipline doet verslappen? Wat helpt het volkomen vertrouwd zijn met het wapen, als de gevonden dekking eenvoudig als schuilplaats gebruikt wordt en de aanvoerder op het beslissende oogenblik ervaren moet, dat de een na den ander hem in den steek laat? Om dit te voorkomen moet de man moreel hoog staan. Hij moet trouw zijn aan de zaak, die hij dient, trouw aan Haar, in wier persoon die zaak gesymboliseerd is, doordrongen zijn van eene trouw, die oneindig ver boven gehoorzaamheid verheven is, omdat zij hem ook aan zijn plicht herinneren zal, als hij niet bevolen wordt, of niet bevolen worden kan.

Door het voorafgaande heb ik getracht voor mijne eventuele niet-militaire (hoorders) lezers eene schets te geven van de eischen, den militair gesteld; mijne militaire (hoorders) lezers zullen het verklaarbaar tekort van dit leekenbetoog wel, naar ik hoop, welwillend aanvullen. Voor mijn doel had ik deze schets noodig om te kunnen aantonen, wat de volksopvoeding behoort te doen en wat van haar ver-

wacht kan worden om ons leger werkelijk strijdbaar te maken.

Wie, die eenigszins bekend is met de heterogene bestanddeelen, waaruit eene compagnie militieplichtigen wordt gevormd, waarin de hoogstontwikkelden, de meest beschaafden en de met den besten geest bezielde eene plaats vinden naast de domsten, de minst beschaafden en de van socialistischen geest doortrokkenen; wie, vraag ik, zal het eene gemakkelijke taak vinden om deze menschen tot de boven geschetste hoogte van militaire bruikbaarheid op te voeren? En toch eischt men, dat jaarlijks eene geheele lichte jonge menschen, waarvan velen met zwakke gezondheid, met beperkte geestvermogens, met geprononceerde socialistische beginselen, gemetamorphoseerd worden in sterke menschen, wakker van zinnen en beziel met den geest om aan het Vaderland het beste te geven. Bovendien wordt deze metamorphose op korten termijn verlangd en leeft men in de verwachting, dat alles, door een paar opfrissingen van enkele dagen, gedurende 15 jaar behouden zal blijven. Omdat men hier eene fysieke en moreele onmogelijkheid eischt, komt ons leger aan geoefendheid en weerstandsvermogen, aan militair instinct en aan militairen geest zóóveel te kort, dat een ernstig beroep op zijne waarde, op een onvermijdelijk échec moet uitloopen.

Of is 't nog noodig de moeilijkheid aan te toonen om bij 20-jarige menschen, die nooit of bijna nooit van hunne geestvermogens gebruik maakten, den geest te openen en vatbaar te maken voor voor hen geheel nieuwe indrukken? Moet nog opnieuw bewezen worden, dat op 20-jarigen leeftijd de organen voor bloedbeweging en ademhaling — waar het vooral op aan komt — het meest gunstige tijdperk voor hare ontwikkeling voorbij zijn? Is de veronderstelling gewaagd, dat, dank het verzuim bij de schooljeugd begaan om het nationaliteitsgevoel te ontwikkelen, het onmogelijk zal zijn, om de door fanatieken ingeprente dwaalbegrippen, in enkele maanden door betere denkwijze te vervangen? Ik beantwoord die vragen volmondig ontkennend en bevestig daarmee mijne boven reeds uitge-

drukte meening over de waarde van ons leger. Waar een twee- à drie-jarige oefeningstijd voor onze toestanden onmogelijk is, moet de opvoeding het tekort aanvullen of liever voorkomen. Zoowel uit een fysiek als moreel oogpunt is dit noodzakelijk, als men in den korten gegeven tijd bruikbare strijdkrachten wil vormen. Eene doclmatig geleide volksopvoeding moet aan den dienstplichtigen leeftijd voorafgaan en in den dienst in het leger hare bekroning vinden. En op gevaar af door sommigen, die zich het monopolie van juistheid van gedachten en inzicht hebben toegeëigend, opnieuw voor niet-Hollandsch voelend te worden uitgemaakt, acht ik voor de landsverdediging de strenge school, die het leger *kan* geven, noodzakelijk en zulks te meer, nu wij in een tijd leven, waarin het geschreeuw om rechten, zonder erkenning van plichten, een hoogst bedenkelijken omvang heeft gekregen.

Een oorlog kan, wanneer hij tot het bittere einde uitgevochten moet worden, inderdaad een toetsteen genoemd worden voor den nationalen geest, voor het weerstandsvermogen en voor de economische kracht van een volk. Moeilijk is het de grenzen vast te stellen tusschen het aandeel, dat daarbij de algemeene kracht van een volk, zijne gezondheid naar lichaam en geest, zijne geestkracht, zijn plichtsgevoel en zijne offerende vaderlandsliefde toekomt, en het aandeel, dat in het bijzonder aan het leger toegewezen moet worden. Maar als vaststaand meen ik reeds alleen op grond van den Zuid-Afrikaanschen oorlog te mogen aannemen, dat zonder de school, die slechts het leger vermag te geven, aan de opvoeding van den landsverdediger iets hapert, dat er een tekort zal bestaan, dat zelfs de meest voortreffelijke hoedanigheden voor een goed deel waardeloos kan maken.

Die opvoeding in het leger, zelfs van korten duur, heeft het mogelijk gemaakt, dat de Engelsche benden een in vele opzichten zoo hoog staand volk als de Boeren ten onder brachten. Logisch volgt hieruit, dat een beter geoefend, beter aangevoerd en beter gedisciplineerd leger die taak in korter

tijd zou vervuld hebben. Het morcel van zoo'n leger, de geest van orde en tucht, van gehoorzaamheid en plichtsgevoel zijn een vaste waarborg daarvoor.

Het is juist het systeem der militaire hiërarchie, waaraan het leger als opvoedingsschool voor een volk, dat *weerbaar* wil zijn, zijne groote waarde ontleent. Zonder gehoorzaamheid, tucht en orde en zonder eerbied voor en erkenning van het Gezag is eene strijdmacht ondeukbaar. Het systeem der militaire hiërarchie, welks wezen zijn hoogtepunt vindt in de erkenning van het Gezag, zoowel door de hoogst als de laagst geplaatsten, eischt straf voor elke nalatigheid in den dienst begaan, niet alleen, omdat die nalatigheid eene fout is, doch omdat ze tevens als een vergrijp tegen den geest van het systeem moet aangemerkt worden. Het inleven in dit systeem *noodzakelijk* voor de velen, die, tuchteloos en nooit aan gehoorzamen gewend in het leger treden, zal geleidelijk die karakterwijziging veroorzaken, die hen tot een betrouwbaar lid eener gemeenschap, zooals het leger is, stempelt. Het intensief oefenen zal daarbij het krachtigst werkend hulpmiddel zijn, dat eerst dan uitgediend kan genoemd worden als drillen, dwang en straf overbodig zijn geworden om van den man het hoogste te verwachten wat hij geven kan, nl. de wilskracht, noodig om de vrees voor het eigen lijf te overwinnen en dien bedachtzamen moed, waarvan de zelfopofferende niting de door geene enkele macht te weerhouden mannelijke daad is.

Ik ben er verre af te meenen, dat dit eindresultaat uitsluitend door een verblijf van eenige maanden in het leger kan verkregen worden. Men zal er alleen kunnen komen, als de geheele volksopvoeding met een anderen geest doortrokken wordt. Zoowel voor de geestelijke als voor de lichamelijke opvoeding moeten andere banen betreden worden, om het verschil *ten nadeele* van ons leger, in vergelijking met dat van onze vermoedelijke tegenpartij, in een verschil ten onzen voordeele te veranderen. Dan kan het gevolg zijn, dat de jonge man met een goeden geest bezielde en zóó geestelijk en lichamenlijk toegerust in het leger treedt, dat de militaire instructeur onmid-

dellijk met de zuiver militair technische opleiding kan beginnen.

Maar, hoor ik mij reeds toeroepen, waarom dan, door die militair technische opleiding mede in het schoolprogramma op te nemen, den dienst in het leger niet geheel overbodig gemaakt? Waar gij zulk eene hooge waarde toekent aan de militaire tucht en de moreele beteekenis der militaire opvoeding zoo waardeert, waarom dan niet met alle krachten er naar gestreefd om onze jeugd zoo spoedig mogelijk de zegeningen daarvan deelachtig te doen worden? Ik doe zulks niet, op gronden hier nader beknopt uiteen te zetten, en vertrouw daarbij, dat men mij evenmin van militarisme als van antimilitarisme zal verdenken.

Mijn veeljarig streven — sedert 1886 heb ik mij onafgebroken met dit onderwerp bezig gehouden — om door eene *doelmatige* voorbereiding de strijdbaarheid van het Nederlandsche volk te verhoogen, heeft mij het voorrecht verschaft, kennis te mogen maken met edel denkende en hoogstaande voorstanders van het voorbereidend militair onderricht. Hunne warme overtuiging, hunne talentvolle leiding en hunne algeheele toewijding aan de zaak, die zij voorstonden, dwongen achting en bewondering af. Toch hebben zij mij van de *blijvende* waarde van het voorbereidend militair onderricht niet kunnen overtuigen. Maar het zou aan hunne groote verdiensten te kort doen zijn, indien in deze rede aan hun optreden en aan hun streven niet de eer werd gegeven, die hun toekomst, n.l. den weg gebaad te hebben tot de legerorganisatie der toekomst. Zij redeneerden juist, toen zij aantoonde, dat de bezwaren tegen den persoonlijke dienstplicht zouden ophouden, wanneer men door faciliteiten aan de voorgeoefenden te verleenen en door het vormen van reserve-kader het voorbereidend onderricht meer aantrekkelijk maakte! En tegen hunne meening, dat ons kleine leger bijna onmiddellijk aan eene bruikbare reserve behoefte zou hebben en dat daarin door de voorgeoefenden, die vrijgeloof waren, gedeeltelijk zou kunnen worden voorzien, was geen enkel steekhoudend argument aan te voeren. Om deze redenen ben ik tijdelijk met hen opgetrokken zonder

echter ooit uit het oog te verliezen, dat er eene solider basis voor onze weerbaarheid moest worden gelegd. Nu de plaatsvervangende is afgeschaft en het contingent is uitgebreid, heeft naar mijne meening het voorbereidend *technisch* militair onderwijs uitgediend. De gelden, daaraan besteed, kunnen met *oneindig* nuttiger effect ten bate onzer weerkracht worden aangewend.

Mijne bedoeling met de op den voorgrond geplaatste eischen, den militair gesteld, en een groot deel van mijn betoog zouden mislukt zijn, indien daar niet uit gebleken was, dat de technisch-militaire vaardigheid niet de hoofdrol speelt, doch dat het moreele element de domineerende factor bij de militaire opvoeding is. Want, zooals ik reeds opmerkte, die soldaat zal de beste zijn, wiens moreele betrouwbareheid hoog ontwikkeld is en wiens verstand en inzicht hem in staat stellen zijne technische vaardigheid naar behooren in practijk te brengen. Wat in vreedetijd in dit opzicht niet aan het licht kan komen, zal in den strijd met verdubbelde duidelijkheid blijken.

Mijne bezwaren tegen het buiten het leger beoefenen van de militaire reglementen zijn zoowel van paedagogischen als van practischen aard. De oefeningen toch zijn doel en middel; als middel doen ze geen dienst, als niet wéergalooze nauwkeurigheid wordt geëischt. Ze zijn te abstract om langeren tijd vrijwillig de belangstelling levendig te houden, wat onvermijdelijk eene slappe, lakse uitvoering der bewegingen ten gevolge heeft. Het gevolg hiervan is juist het tegengestelde van hetgeen men er door bereiken wil; in plaats van lust en belangstelling kweekt men weerzin en doodt men de belangstelling. Ik weet wel, dat enkelen deze meening niet deelen; misschien voelen zij iets voor mijne practische bezwaren.

Het geven van dit onderwijs is aan kader toevertrouwd, waarvan men niet eischen kan, dat het meer doet dan nauwgezet drillen en gaarne geef ik toe, dat enkelen dien plicht naar eer en geweten vervullen. Van de groote massa kan dit echter niet getuigd worden. De omstandigheden dragen daartoe wel het hare bij, doch het is een vaststaand feit, dat de noodzakelijke plichtsvervulling veel te wenschen laat, indien

de strenge contrôle ontbreekt, die in het leger altijd aanwezig is. Bovendien is voor een degelijk oefenen het verschil te groot of iemand in het organisme eener goed geleide compagnie onder goed technisch toezicht oefent, dan wel of zijne vorming min of meer te hooi en te gras, bij stukjes en beetjes wordt klaargespeeld. Vooral de slappe uitvoering der oefeningen, waartoe men langzamerhand geraakt, leidt tot verslapping der wilskracht en tot eene m. i. lichtvaardige opvatting van de den soldaat gestelde eischen. En zou men — ik vraag het als leek — juist door die slappe opvatting van plichten niet reeds de kiem voor het gebrek aan eerbied voor het gezag en van verzet tegen de discipline aankweeken? Zou daardoor het moreel niet reeds in den wortel worden aangestast en zou het kleine voordeel der bekendheid met eenige oefeningsvormen, die een algemeen lichamelijk ontwikkeld man binnen enkele uren leert, niet in het niet verzinken tegen het groote kwaad, dat daar tegenover staat? De in den laatsten tijd zooveel als getuige aangehaalde Generaal VON BLUME zegt in dit verband: »Eitel ist der Wahn, dasz die militärdienstliche Ausbildung durch Soldatenspielerlei erleichtert werden könnte. Sie leistet für diesen Zweck nichts und erweckt in der Jugend eine leichtfertige Auffassung der militärischen Pflichten.» Daarom late men het leger, wat daarin meer eigenaardig t'huis behoort, doch ontheffe het ook van den zuren plicht der lichamelijke en geestelijke ontbolstering en van de vooral voor onze toestanden belachelijke noodzakelijkheid, om 20-jarigen met het a, b, c der lichaamsoefeningen vertrouwd te maken.

Op grond van vorenstaande opmerkingen, kom ik tot het besluit, dat niet eene specifiek militaire voorbereiding het beste middel tot verhooging onzer strijdbaarheid is, doch dat de voor de opvoeding in het algemeen geldende beginselen slechts in practijk behoeven te worden gebracht om de voor den krijgsdienst meest gewenschte resultaten te verkrijgen. Deze voorbereiding vinde zijn bekroning in de nationale school — het leger — waarin de jonge man in het begin van zijn

strijdbaren leeftijd, behoort te worden opgenomen. Hoe beter dan de algemeene voorbereiding, des te korter kan — binnen zekere grenzen — de duur van het verblijf in de kazerne zijn.

Dit is eene *conditio sine qua non*, een *recht*, dat iedereen, die zich grondig voorbereid heeft, mag kunnen opeischen. 't Is zelfs een recht van hooger orde, omdat het slechts door vrijwillige opofferingen kan worden verkregen; 't is tevens een recht, dat zonder bezwaar kan worden verleend, omdat bij de zóó voorbereiden, naast de voor den krijgsdienst noodzakelijke lichamelijke voorwaarden, ook het moreel aanwezig zal zijn. Iemand toch, die zich met het oog op de vervulling van zijn dienstplicht, vrijwillig de moeite eener *degelijke* voorbereiding oplegt — *de eischen mogen niet laag gesteld worden* — heeft zich tijdens die voorbereiding de voor het moreel meest onschatbare hoedanigheden verzekerd. Voeden wij daarom de jeugd op in de ware tucht naar lichaam en geest; ontwikkelen wij hare ledematen tot vlugheid en kracht, onderhouden wij hare frischheid en bestrijden wij weekelijkheid en verslappende onmatigheid; brengen wij haar den lust bij tot het zelfstandig verhoogen van hare arbeids- en weerstandskracht, dan bereiden wij haar zoowel tot de vaak harde school van het leven als tot den strijd, dien wij onvermijdelijk eens zullen te strijden hebben, voor. Maken wij haar ook vertrouwd met de verschillende vormen der orde(n)-oefeningen, waardoor zij leert zich als deel in de verscheidenheid van bewegingsvormen terecht te vinden, zoowel bij het vroolijke spel als bij de ernstige militaire oefeningen. Ontwikkelen wij haar verstand tot de hoogte van het begrijpen en tot de kennis, die het leven in eene geordende maatschappij eischt en die ook in het leger noodzakelijk is. Voeden wij haar ook op tot eerbied voor het Gezag in den Staat en tot die gehoorzaamheid, die, eer zij met het schrikbeeld der straf dreigt, den blik opent voor de noodzakelijkheid van het gebod en op vertrouwen in den gebiedster steunt. Kweeken wij in haar ook liefde voor recht en waarheid en liefde voor Vorstenhuis en Vaderland. Niet tot de eng begrensde nationale liefde, die

blind is voor de goede eigenschappen, gebruiken en instellingen van andere volken en voor de beteekenis van hunne scheppingen voor de geheele menschheid, maar tot eene Vaderlandsliefde, die steunt op de erkenning van de hooge beteekenis van het bezit onzer vrijheid en onafhankelijkheid. De jeugd moet van de wetenschap doordrongen en tot in haar diepste binnenste ervan overtuigd worden, dat niets ons met inniger banden bindt dan de gemeenschap, die met de eigenaardigheden van hare eigen taal, haar roemrijk verleden en haar Vorstenhuis eene éénheid vormt en dat het uit elkaar rukken dier eenheid bij het verlies van ons zelfstandig volksbestaan, de vreugde aan het leven tot op den bodem vergiftigen kan. Op deze wijze zullen wij een geslacht opvoeden, dat als onze vrijheid mocht bedreigd worden, toonen zal, dat het leven alleen niet het hoogste bezit is. En zou er geene algemeene instemming te verwachten zijn met de hier gestelde eischen en geene goedkeuring van de daartoe te volgen wegen? Ik meen, dat zelfs de apostelen van den ceuwigen vrede met mijne niteenzetting tevreden kunnen zijn. Want ik, die de zorg voor de strijdbaarheid van den eenling, zoowel als van de gemeenschap als den *hoogsten staatsplicht* beschouw, kan er met een gerust geweten op wijzen, dat hetgeen ik voor mijn doel van de opvoeding eisch, tot het beste behoort, waaraan het opkomend geslacht tot zijn levensgeluk behoefte heeft.

Maar zal op die wijze de hoop op eene werkelijk algemeene weerbaarheid wel ooit verwezenlijkt worden? Uit het hierboven ontwikkelde zal wel duidelijk gebleken zijn, dat algemeene strijdbaarheid in den volsten zin van het woord een ideaal genoemd moet worden, een ideaal, bijv. als de wensch, dat algemeene geestelijke ontwikkeling, als ze een bezit is, algemeen bezit moge worden; dat welstand, als hij een geluk is, iedereen ten deel moge vallen; dat zwakheid en ziekte, indien plagen, weldra niet meer bekend zullen zijn. Deze idealen staan met het onze ten nauwste in verband. Of is een werkelijk strijdbaar en voor den oorlog geoefend volk denkbaar zonder een bijna ondenkbaren algemeenen welstand, kracht en gezondheid?

Maar toch, al is het ideaal slechts gedeeltelijk bereikbaar, zijn wij verplicht, den aangewezen weg te volgen. Tallooze tekortkomingen moeten worden goedge maakt. Ons onderwijs mist den nationalen stempel; het hiaat tusschen den school- en dienstplichtigen leeftijd moet aangevuld worden; er moet gezorgd worden, dat de dienst in het leger niet de eerste school is voor orde, tucht en gehoorzaamheid, niet de eerste gelegenheid voor lichamelijke inspanning. Ons leger, met zijn korten eerste-oefeningstijd, *kan* niet de instelling zijn, waarin het paedagogisch kunststuk wordt volbracht, het tekort van de opvoeding in het huisgezin en in de school aan te vullen; het kan niets anders zijn dan de school, waarin de door de voorafgaande opvoeding ontwikkelde geestelijke en lichamelijke krachten in de voor de landsverdediging noodzakelijke richting worden geleid.

En nu de taak der school.

't Is langzamerhand gewoonte geworden om alle vermeende en werkelijke gebreken, die men in het karakter der kinderen en later in het volk waarneemt, als tekortkomingen van de school aan te merken. Men eischt, dat onderwijzers, die, bij een niet te hoog aangelegden levensstandaard, op het kantje af gebrek lijden, zes of meer uren per dag met volle toewijding en zelfverloochening vaak klassen van 40 en meer leerlingen nuttig en aangenaam bezighouden. Men verwacht, dat zij de fouten der opvoeding in het huisgezin goedmaken, de nadeelige invloeden van het familieleven bestrijden en aan de hand van een niet aan bloedarmoede lijdend leerplan, de jeugd voor de practijk van het leven geschikt maken. Wij willen een oogenblik aannemen, dat de L. S., wat dit laatste betreft, volkomen aan haar doel beantwoordt, zeker is dit niet het geval, wanneer we uit een algemeen maatschappelijk oogpunt hare resultaten nagaan. Zij heeft geen gelijken tred gehouden met de omwenteling, die er in de sociale verhoudingen plaats heeft en die hare taak als staatsinstelling heeft gewijzigd. Dit kan voor een klein land als het onze de schromelijkste

gevolgen hebben. Men is voortgegaan den kinderen lezen, schrijven, enz., te leeren; de onderwijzers geven zich wel veel moeite om door vergaderingen en eigen studie hun gezichtskring te verruimen en de methode voor het onderwijzen der verschillende leervakken te verbeteren, de ethische zijde van de opvoeding is echter verwaarloosd. De onderwijzers voeden hunne leerlingen niet op tot Nederlandsche Staatsburgers, omdat bij hunne vorming verzuimd werd den grondslag te leggen voor die hoogere opvatting van hunne taak, die hen inbibeert van het plichtsbewustzijn, vóór alles de hun toevertrouwde jeugd tot ware Nederlanders te vormen. Van de bij het onderwijs misplaatsten, die er eene altruistische levensbeschouwing op na houden, kan dit natuurlijk niet verwacht worden, doch ook de anderen blijven in gebreke, omdat het hun niet bijgebracht is; omdat de Nederlandsche volksaard te koel wordt genoemd en, wat nog het ergste is, omdat men zich schaamt Nederlandsch te denken en te voelen; men schaamt zich zelfs Nederlander te zijn. Dit kwaad is dieper ingeworteld dan men zou meenen, 't is een kanker, die aan ons volksleven knaagt en die door after-dinner-speeches evenmin als door het dreigement »laten zij maar opkomen als zij durven" — men heeft dan de eene of andere groote mogendheid op het oog — kan worden goedgepraat. Met kracht moet hier ingegrepen worden, als men den Staat niet in gevaar wil gebracht zien. Want aangenomen, dat het gelukken zou, ons geheele volk werkelijk strijdbaar te maken en van de beste bewapening te voorzien, alles zou geheel nutteloos blijken, wanneer dat volk niet in vrijheidsliefde en trouw den hoogmoreelen prikkel vond om tot den laatsten man stand te houden. Slechts als dit het geval was, zou van ons opnieuw getuigd kunnen worden, hetgeen COLBERT aan LODEWIJK XIV antwoordde, toen deze hem vroeg, waarom hij — LODEWIJK — het kleine Holland niet ten onder kon brengen. »Dat komt, Sire, omdat de kracht van een land niet van zijne uitgebreidheid, doch van het karakter van zijne bewoners afhankelijk is." En karakters moeten er aangekweekt worden om ons volk in ethischen

zin tot het volle bewustzijn van zijne vrijheid op te heffen.

Men verwachtte niet, dat in tijden van nood het voorbeeld of de kracht van het woord van enkelen de massa tot heldendaden zal aanzetten; het smeulend vuur zal misschien hier en daar opflikkeren, doch weldra gebluscht zijn door tegenslag en nederlaag, omdat geestdrift, die niet gesteund wordt door wilskracht en karakter, in den strijd die ons wacht, niets te beteekenen heeft, veelmeer als een gevaar moet worden aangemerkt.

Waar sociale verhoudingen en de opvoeding der ouders zelve het hun niet mogelijk maakt tot de karaktervorming hunner kinderen bij te dragen, daar moet de school deze taak overnemen. Deze heeft daarbij de dubbele taak te vervullen, nadeelige invloeden te bestrijden en goede indrukken blijvend te vestigen. Zij moet den leerling onontvankelijk maken voor socialistische invloeden en hem opleiden tot Staatsburger, die zijne rechten kent, doch die weet, dat in eene geordende maatschappij tegenover die rechten ook plichten staan.

De jeugd moet leeren, dat vrijheid en bandeloosheid geene synoniemen zijn en tot de erkenning worden gebracht, dat vrijheid is zelfbedwang, vrijheid niets anders is dan de heerschappij van hogere gevoelens en zedelijke begrippen over zelfzuchtige neigingen. Uit het kleine volkje ontwikkelt zich het groote, hetgeen men in de jeugd zaait en plant wordt vroeger of later door volk en staat geoogst. De lagere school ontvangt hare leerlingen uit alle lagen der bevolking en juist op den handwerkers- en arbeidersstand trachten de socialistische leiders beslag te leggen. Men zij indachtig aan het »prevention is better than cure". En evenals het vraagstuk eener defensieve of offensieve verdediging natuurlijk ten gunste der laatste is beslist, moet ook hier met offensieve middelen krachtig worden opgetreden. »Liebe Mitarbeiter — zoo noemde VON BISMARCK de vergaderde Duitsche onderwijzers in Breslau — von der Schule musz die Heilung der sozialen Schäden ausgehen" en in den Rijksdag verklaarde VON MOLTKE »Die Schule ist der Punkt, wo der Hebel angesetzt werden musz,

wenn wir uns gegen die Gefahren der kommunistischen Propaganda schützen wollen."

't Is hier de plaats om de aandacht te vestigen op de »Studie in Volkskracht" van den heer L. SIMONS, waarin deze betoogt, dat het den onderwijzer niet geoorloofd is buiten de school als politiek-agitator op te treden. Het negatieve verbod is echter niet voldoende, maar de Staat dient van den onderwijzer ook kennis van onze wetten te eischen en hem daarin dus onderwijs te doen geven, opdat hij gewapend zij tegen onlogische critiek en bij zijne leerlingen in de school juiste begrippen zou kunnen aanbrengen. Wordt hierop voortgebouwd in de herhalings- en vakschool dan zal ook het geheele volk met een anderen geest bezielid worden.

Het hooge belang van zulk eene opvoeding wordt in het land van den dollar zeer goed begrepen. Mannen als ROOSEVELT en CARNEGIE treden als sprekers voor leerlingen op, schrijven in de jongenscourant en geven voor de jeugdige arbeiders gemakkelijk te lezen boeken uit.

Naast oorzaken, als die van de zeer gemengde bevolking, oefenen deze handelingen ongetwijfeld een zeer sterken invloed op het niet-socialistisch zijn van de Amerikaansche bevolking, al zou, volgens MARX, hun industrieel systeem hen daartoe reeds lang geleid moeten hebben.

Dat de school naast het aanbrengen van positieve kennis nog eene taak van hogere orde te vervullen heeft, kunnen wij als vaststaand beschouwen. Tot waarheidsliefde opwekken, spaarzaamheid en tevredenheid aankweeken, karakters vormen en liefde voor den geboortegrond en voor het vorstenhuis tot in hooge mate ontwikkelen, 't is niet het geringste deel van de resultaten, die men het recht heeft van de school te verwachten.

En daarnaast moet de school de tucht handhaven en den leerling doen begrijpen, dat het leven in een modernen Staat onmogelijk is zonder gezaghebbenden en ondergeschikten en dat vrijheid zonder orde tot anarchie leidt.

Slechts door gehoorzaamheid — *onverbillelijke* en *onmiddelijke* gehoorzaamheid — en strenge plichts vervulling tot eene *gewoonte* te maken, kan men het kind leeren, wat ware vrijheid is en het de zedelijke zelfstandigheid bijbrengen, waaraan het gedurende het geheele leven zoo'n groote behoefte heeft. Deze opvoedkundige werking der school is van het grootste belang en zeker niet het gemakkelijkste deel van de taak van den onderwijzer. Want het moet gezegd worden, dat de bandeloosheid der jeugd tegenwoordig alle perken te buiten gaat en dat de onderwijzer, in de bestrijding daarvan, zich vaak niet nitsluitend tegenover zijne leerlingen, doch ook nog direct tegenover de ouders geplaatst ziet. Strenge tucht en gehoorzaamheid moeten worden geëischt om de ruwheid en de verwildering der jeugd tegen te gaan. Slechts, wanneer zij in den schoolleeftijd leert, zich naar wetten en regels te gedragen, zal zij zich daarna gemakkelijk naar de wetten van den Staat voegen.

Ten slotte moet de school, indachtig aan het „mens sana in corpore sano” voor een behoorlijk evenwicht tusschen geest en lichaam zorgen door aan lichaams oefeningen eene betere plaats dan tot nu geschiedde toe te kennen.

Stellen wij ons nu een oogenblik voor, dat de Lagere School werkelijk in staat is, om door de beschikbare middelen, hare leerlingen van een goeden geest te doordringen en naar orderlijke begrippen den grondslag te leggen voor den Staatsburger, dan zou reeds zeer veel bereikt zijn. Veel daarvan zou echter weer verloren gaan, indien de Staat niet tevens maatregelen nam of mogelijk maakte om het dan verkregene te behouden.

Met het opheffen van het schoolverband toch wordt het nog zoo jonge kind plotseling aan elk degelijk toezicht, aan elke systematische opvoeding onttrokken, als 't ware geheel prijsgegeven aan de verderfelijke invloeden van een ontijdig opengesteld, vrij, niet meer gecontroleerd, leven.

Zijne onmiddellijke omgeving, waarin van beschaving vaak nauwelijks een spoor merkbaar is, waarin tabak en alcohol

misbruik, evenzeer als onreinheid en ongeregdheid „gewoonten” zijn, dit alles wischt spoedig veel, zoo niet alles uit, wat gedurende het schoolleven met zooveel zorg en toewijding door de plichtgetrouwe mannen uit de onderwijzerswereld werd aangebracht. En zonderling is de tegenstelling, dat kinderen uit die familiën, die op hooger beschaving bogen, vele jaren langer in het schoolverband worden opgevoed dan zij, wier familieomstandigheden grooter zorg noodzakelijk maken. Wat dit tekort in ons opvoedingsstelsel voor den geest van ons volk te beteekenen heeft, 't is dagelijks overal merkbaar en wordt in het leger, dat als instrument van den Staat, vooral aan een goeden geest zijne kracht ontleent, in hooge mate gevoeld. En een goede geest is onbestaanbaar, wauncer de elementen daarvan niet zorgvuldig worden gekweekt en onderhouden. De te overwinnen bezwaren zijn oneindig grooter dan vroeger, nu de banden tusschen meester en leerling, tusschen patroon en knecht, tusschen werkgever en werkmán door het industriele systeem ongeveer geheel zijn verbroken. Nu moet naar andere middelen worden omgezien, als men voorkomen wil, dat de technisch-militaire vorming in het leger bezwaard wordt met de hoogst moeilijke taak om naar den geest vaak geheel ontwrichte menschen tot een hoogmoreel gehalte op te voeren. Eene voortgezette opvoeding, waarbij de voorbereiding tot den dienst in het leger onafgebroken in het oog wordt gehouden, is daartoe noodzakelijk. Zonder deze voorbereiding onder den een of anderen vorm, moeten volle staatsburgerlijke rechten nooit worden toegekend; een eisch des tijds, waaraan wij ons slechts kunnen onttrekken ten nadeele van onze strijdbaarheid. Zonder ideaal is geen streven denkbaar; wij moeten daarom, zoowel den onderwijzer als den leerling een ideaal voor oogen houden. Den onderwijzer om hem voor zijne vaak ondankbare taak een werkzamen prikkel te geven, den leerling om hem tot plichtsvervulling, ijver en toewijding aan te zetten. Tot dusver heeft men blijkbaar hieraan nog niet gedacht, niettegenstaande de bewijzen voor de noodzakelijkheid voor het grijpen liggen.

Vragen wij b. v. eens, hoeveel leer- en werkijver, gezwegen nog van enthousiasme, er op onze H. B. S. en Gymnasia zou overblijven, indien het einddiploma niet de sleutel was tot de deuren der nuiversiteiten! En zulks niettegenstaande op die scholen door wetenschappelijk gevormde mannen het beste in den meest aantrekkelijken vorm wordt geboden. Men overwege hier tegenover eens tot welk een graad van steriliteit onze geheele volksschool veroordeeld is, nu men haar elk ideaal, elk practisch doel onthield en de leerling dus in de met hem behandelde abstracte leerstof niets anders ziet, dan eischen, die hem zijne kostelijke vrijheid rooven. 't Is dan ook slechts de paedagogische geschiktheid van den onderwijzer, vaak ondersteund door dwang, die den leerling zich aan de eischen door de school gesteld, doet onderwerpen, totdat hij op zijn 12de jaar, zonder ooit iets hoogers te hebben opgenomen, met eenige elementaire kennis de wereld wordt ingezonden. Naar zijne eigen opvatting weet en kan hij genoeg en tenzij bijzondere dwang hem er toe verplicht, is de opvoeding voor hem afgesloten.

Slechts zij, die reeds vroegtijdig in de handen der sociaal-democraten vallen, die met fanatieken ijver, ontevredenheid en haat in menig nog vaak onverdorven gemoed zaaien, maken op den regel eene uitzondering. In de mooiste jaren, waarin de geest het gemakkelijkst voor goede indrukken vatbaar is, in de meest belangrijke jaren voor de karaktervorming en in den nooit weer terugkerenden gunstigen tijd voor eene degelijke algemeene lichamelijke opvoeding wordt de jeugd, vooral in de steden, geheel prijsgegeven aan allerlei verderfelijke invloeden, waarvan de in het openbaar gepleegde baldadigheid zeker niet de ergste uiting is. Onder zulke omstandigheden is het toch niet te verwonderen, dat de goede geest van het volk verloren gaat en dat onder meer onverschilligheid omtrent de toekomst van het vaderland hand over hand toeneemt. Op deze gronden steunt mijne meening, dat het leger, waarin zulke elementen op 20-jarigen leeftijd worden opgenomen, voor de onmogelijk te vervullen taak wordt gesteld, om daarvan in

korten tijd, moreel, physiek en technisch geschikte landsverdedigers te vormen. Krachtig ingrijpen is noodig om aan dezen bedenkelijken toestand een einde te maken.

Voortgezet onderwijs, waarbij men er aan denken moet, dat algemeene geestelijke ontwikkeling alleen nooit het doel kan zijn, moet als het eenige middel aangegrepen worden. Zeker is algemeene ontwikkeling tot een in zuiver verband geregeld voorstellingsvermogen en tot eene geheel zelfstandige wereld-aanschouwing het schoonste doel der opvoeding, doch een doel, dat slechts door weinigen bereikt kan worden. Voor de groote massa is voorloopig nog de heteronome ontwikkeling van een, op het goede gerichte, vasten wil, door gewenning aan gehoorzaamheid en autoritaire tucht, een meer practisch en sneller te bereiken doel. Bovendien liggen de belangen van hen, die de volksschool verlaten, niet in de richting eener algemeene ontwikkeling, maar veel meer in die van het door hen gekozen beroep. Hier moet de hefboom, door het verbinden van vakafdeelingen aan de burgeravondscholen en herhalingscholen, door de instelling van meester en gezelschap en door tentoonstellingen van werkstukken worden aangebracht; hetgeen wij den leerling dan verder nog willen medegeven aan algemeen begrip over de eischen, den burger gesteld, moet uit de zorg voor zijn persoonlijk welzijn voortvloeien.

De sterkste prikkels toch liggen in de richting van het eigenbelang. Bijna altijd is dit de motor, die den mensch naar middelen doet zoeken tot bereiking van zijn doel, het legt tevens den grondslag voor het verband van het geheele gebied van zijne voorstellingen. Daarom is het beste, wat de opvoeding den leerling geven kan, een behoorlijk inzicht in de groote waarde van goed werk, een krachtig bewustzijn van den plicht tot arbeiden en, door bestrijding van het streven naar genot door niets doen, het opwekken tot vreugde in den arbeid. Genot in het werk is oorzaak en gevolg van grooter geschiktheid en grooter geschiktheid kan den weg banen naar betere levensomstandigheden. Leeren wij dus den leerling naar degelijkheid streven, dan kweeken wij ook lust tot den arbeid.

Op de basis van de zedelijke kracht, die uit het egoïsme van den mensch voortvloeit, moet de opvoeding den gemeenschapszin ontwikkelen, die voor ons doel onmisbaar is. Eenvoudig onderwijs in staathuishoudkunde en staatsinstellingen, geschiedenis en aardrijkskunde, zang en gymnastiek (dit laatste in den vollen omvang van het begrip) en schietoefeningen van den 17-jarigen leeftijd af, zijn de middelen, waardoor zoowel in morcelen als physieken zin, de jeugd voor den hoogsten plicht van den Staatsburger kan worden voorbereid. Eene reuzentaak! Voorzeker! Maar eene taak, waaraan ten spoedigste begonnen moet worden, als wij den nek niet onder een dwangjuk willen buigen en als wij niet alle persoonlijke en finantieele opofferingen ongedaan en vruchteloos willen maken.

Aan over te leggen getuigschriften of een examen, waaruit kennis en geoefendheid blijkt, moet het recht kunnen ontleend worden op een, in verhouding met de genoten voorbereiding, minimum eerste-oefeningstijd. Dit systeem zou tevens met één slag aan veel politiek gebaspel een einde kunnen maken, indien het kiesrecht slechts aan hen verleend werd, die ook bekwaam waren om bij een aanslag op ons volksbestaan op de een of andere wijze tot de landsverdediging bij te dragen.

Wanneer het mij door het voorafgaande gelukt is, de noodzakelijkheid van andere beginselen bij onze opvoeding aan te toonen — vooral met het oog op het moreel — dan moge uit het volgende meer in het bijzonder de beteekenis blijken, die eene voorafgaande lichamelijke opvoeding voor de strijdbaarheid van ons volk hebben kan.

De tegenwoordige toestand is, dat 20-jarige jonge menschen, die zich vaak zorgvuldig van elke lichamelijke inspanning onthouden en bij de keuring aan minimaal-eischen voldoen, in enkele maanden aan de in den aanvang van deze beschouwingen geschetste eischen moeten leeren beantwoorden. Evenzeer als het *onmogelijk* is om een bedorven karakter in korten tijd eene wijziging ten goede te doen ondergaan, evenzeer is het onmogelijk om de lichamen van zulke menschen, zelfs in

veel langer tijd dan beschikbaar is, tot de vereischte militaire bruikbaarheid te ontwikkelen. De beste leiding van de meest voortreffelijke onderwijzers en de beste wil van de zijde der leerlingen, zij kunnen het verzuim niet meer goed maken om de eenvoudige reden, dat de natuur zich hiertegen verzet. Dit herhaaldelijk door mij met cijfers en bewijzen gestaafde feit zal ik hier niet opnieuw reloveeren, doch meer uitvoerig de beteekenis der lichaams oefeningen aantoonen voor het opwekken en ontwikkelen van vele hoedanigheden, waarover de soldaat beschikken moet, doch die bij de vredesoefeningen blijven sluimeren. Deze noodzakelijke individueele hoedanigheden, zij kunnen slechts tijdens een langdurigen oorlog of door opzettelijke middelen worden ontwikkeld.

Elke militaire vredesoefening, bekroond door eene prachtig verloopene manoeuvre, is niets anders dan een vraagstuk zonder oplossing. Slechts tot aan het begin van het werkelijke gevecht geeft ze een beeld van den krijg; de rest steunt geheel op hypothesen, want eene bijzonderheid, die treffend is door hare veelvuldige herhaling, een goed geleide vijand doet altijd precies het omgekeerde van hetgeen de tegenpartij verwacht. Wie overwinnen zou, is ten laatste toch niet uit te maken. Het aantal, de bewapening, de offervaardigheid, het toeval, enz. enz., het zijn alle factoren, die in hunne verschillende wisselwerking alles op losse schroeven zetten. Dit staat echter vast, dat naast een goeden geest, degelijke geoefendheid den besten waarborg geeft en dat het in hooge mate bedenkelijk zou zijn, indien men om het aantal te vergrooten, het gehalte verminderde. Dit is ook de meening van Generaal von BLUME waar deze zegt: »Die gröszere Kopfzahl ergibt nicht immer die gröszere Summe von Kraft. Auf begrenztem Raume giebt die gröszere Tüchtigkeit den Ausschlag. Ueberdies: ist in fünfzigtausend Mann auf der einen Seite dieselbe Kraft enthalten, wie in hunderttausend auf der anderen, so haben jene den Vorzug der gröszeren Beweglichkeit und des leichteren Lebensunterhalts für sich.» Bij ons is de fout altijd geweest, dat de strijdbaarheid naar de op een gegeven oogenblik aan-

wezige *uiterlijke* geoefendheid is afgemeten. Eene volkomen onvertrouwbare basis.

Die geoefendheid en de organisatie kunnen slechts de waarneembare kenteekenen van degelijkheid zijn: de wortels van de weerkracht liggen overal in het geheele volksleven verspreid. Het leger kan in den beschikbaren tijd onmogelijk het groote tekort der opvoeding aanvullen. Daarom is het een der belangrijkste plichten van den Staat de weerbaarheid van het volk in dien zin te verhoogen, dat een zoo groot mogelijk aantal jonge mannen met alle hoedanigheden, die de oorlog eischt, worden toegerust. Waar het ideaal vooralsnog niet te verkrijgen is, moeten wij met alle beschikbare middelen naar het bereikbare streven. Dit bereikbare is fysieke geschiktheid en karaktervorming, gedeeltelijk langs den weg der lichaams oefeningen.

Ieder, die over het algemeen doel der opvoeding heeft nagedacht, weet, dat het voor alles er op aankomt om het karakter van den jeugdigen mensch te vormen. Alle weten en kunnen toch is geheel waardeloos, dikwijls zelfs gevaarlijk, als het niet steunt op een zedelijk karakter. Daarom kennen wij aan een opvoeder eerst dan het ware inzicht toe, als hij bij alles, wat hij zijn leerling leert of toestaat, nauwkeurig overweegt, welken invloed dit op zijne karaktervorming kan hebben. Langs vast getrokken lijnen moet hij zijn leerling leiden, omdat het gewennen aan het gewenschte, het snelst, het gemakkelijkst en het zekerst tot het doel voert. Het is buiten twijfel, dat alle vakken van onderwijs er het hunne toe kunnen bijdragen om aan het karakter de noodige vastheid te geven; het is echter een feit, dat aan goed geleide lichaams oefeningen nooit genoeg waarde is toegekend. Ik zal trachten het bewijs te leveren voor dit in veler oor ongetwijfeld vreemd klinkend beweren.

Lichaam en geest zijn wel is waar tot eene persoonlijke eenheid versmolten, in hun eigenlijk wezen zijn ze zeer verschillend. Hoe kunnen dan lichaams oefeningen den geest tot een karakter en dan nog wel tot een zedelijk karakter helpen vormen? Wij zullen zien.

Men heeft aan de beoefening der gymnastiek in den loop der tijden velerlei voordeelen toegekend, dikwijls ook schouderophalend over haar nut geoordeeld. Zij, die, alvorens zich een oordeel aan te matigen, zich de moeite gaven meer intiem met haar kennis te maken, zijn wel allen overtuigd, dat wijl de gymnastiek de ademhaling, den bloedsomloop en de stofwisseling bevordert, haar hygiënisch nut groot is. Ook namen zij waar, dat de zintuigen, vooral het oog, erdoor geoefend worden en dat de beoefenaar aan lichaamskracht, aan uithoudvermogen en aan opgewektheid wint. Het bleef hun ook niet onbekend, hoe bepaalde neigingen door haar worden ontwikkeld. Zoo wordt b. v. de zucht naar volmaking door haar op de meest onschuldige wijze aangekweekt; aan den lust tot bezigheid komt zij op de beste wijze tegemoet; zelfbewustzijn en eergevoel worden door haar al wedijverend vergroot. De neiging tot gezelligheid, waarbij in gemeenschappelijk streven, de scherpe kanten van het standverschil worden weggenomen, bevredigt zij op de meest eenvoudige wijze. Die waarnemers bestrijden ook niet, dat iemand, die eene oefening wil aanleeren en na elke vergeefsche poging in verbeten woede zegt: het zal! en eindelijk een lastigen sprong, een moeilijken zwaai of een mooien speer- of balworp uitvoert, een grooten stap in de richting van flinkheid is vooruit gekomen. Zij zullen ook erkennen, dat het turnen de droomerigheid, een der onaangenaamste eigenschappen, tegenwerkt, hersenoverprikkeling en het slappe zich hangen laten voorkomt. Door dit alles worden echter slechts hindernissen weggeruimd, die de vorming van een zedelijk karakter in den weg staan; het resultaat daarvoor is slechts indirect of eigenlijk van negatieve natuur. Waar blijft nu de positieve invloed der lichaams oefeningen op de karaktervorming? Alvorens deze vraag te kunnen beantwoorden, moet eerst nog eene andere beantwoord worden en wel deze: is de gymnastiek werkelijk slechts iets, dat uitsluitend op het lichaam betrekking heeft?

Als de bootwerker het eene stuk erts na het andere uit de diepte van het stoomschip te voorschijn brengt, de smid het

gloeiend ijzer door voortgezet hameren den gewilden vorm geeft en de landman in het zweet zijns aanschijns het veld bewerkt, dan is het niet te betwisten, dat zij zuiver lichamelijken arbeid verrichten. Maar deze arbeid is niet van hetzelfde gehalte als die bij de gymnastiek verlangd en uitgevoerd wordt.

De gymnast wil op een aangegeven of vrij gekozen oogenblik, zonder rekening te houden met het nut, met het eigenbelang of zelfs met de waardeering van anderen, eene nauwkeurig bepaalde, voor hem ongewone beweging, eene in begin, hoogtepunt en einde, eene door zijn geest gevormde oefening uitvoeren, die niet zelden aan zijne geheele lichaamskracht de hoogste eischen stelt. Hij heeft de te bereiken hoogte, de te overspringen ruimte nauwkeurig geschat; hij wacht, als hij niet alleen oefent, met gespannen opmerkzaamheid op het bevel van den leider; zijne natuurlijke traagheid is overwonnen, hij weifelt niet meer en — de oefening gelukt. Dit slagen geeft hem bevrediging, de voldoening, die elke zelfbewuste met inspanning volbrachte handeling bij den mensch veroorzaakt. Om dit zelfgewilde doel te bereiken, moesten inderdaad geestelijke krachten in actie worden gezet, waardoor de geheele lichaamskracht op de te verrichten handeling geconcentreerd werd.

Op dezen grond steunt de meening, dat lichaamsoefening ook geestesoefening is; zulke oefening alleen heeft recht op den naam gymnastiek. Niet het lichaam oefent, maar 't is de geest, die het lichaam oefent. Dit in volle actie brengen der gezamenlijke lichaamskrachten, met medewerking der geheele wilskracht is door geen ander middel dan door opzettelijke lichaamsoefening te bereiken. Bij geene enkele andere gelegenheid wordt eene zoo geheele spanning der willekeurige opmerkzaamheid, een zoo volkomen wakker bewustzijn, eene zoo innige verbinding van de uitingen van lichaam en geest geëischt. De voorstelling der oefening in den geest, de gedachte, die den wil prikkelt en die zich zenuwen en spieren tot een willig werktuig maakt, zij werken in volkomen harmonie. Het lichaam is hier niets anders dan een aan den geest onder-

worpen stof, de handeling eene willekeurige uiting van den geest, die met nauwkeurige bepaling van ruimte en tijd, door beheersching en doelmatige toepassing der lichaamskrachten, wordt volbracht. Zonder twijfel is die verlangde vaardigheid, dat zich geheel beheerschen, die geschiktheid om zich geheel aan het door den geest gewilde te onderwerpen niet zonder grooten directen invloed op de karaktervorming.

Nemen wij nu aan, dat zedelijkheid uitsluitend van geestelijken oorsprong is en zoowel in zelfkennis wortelt als in het begrip der juiste verhoudingen, waarin de mensch tot de geheele schepping en zijne onmiddellijke omgeving geplaatst is, dan volgt daaruit, dat de zedelijke mensch zelfbewust, zelfwillend zijne handelingen regelt en bestuurt. Zedelijkheid is dus niets anders dan het volle besef van het ware en het goede, dat door daden bevestigd wordt.

Wij zeggen van iemand, dat hij moreel hoog staat, dat hij een zedelijk karakter heeft, als de zedelijkheid of liever de zedelijke wil bij hem diep ingeworteld is. Bij den man van karakter heeft zich het zedelijk bewustzijn in zedelijke beginselen omgezet; de moraal heeft zich van zijn wil meester gemaakt en dezen in al zijn doen en laten aan zich onderworpen. Deze onderwerping is eene geheel vrije, ongedwongen, zij gaat van de innige aandrift van den geest uit, zij is eene vrije uiting, eene volledige overgave van den wil aan het door den geest als zedelijk erkende. De man van karakter weet niet van aarzelen of wankelen. Zijn wil richt zich naar de eischen van eer, plicht en geweten, richt zich naar hetgeen zijn zedelijk bewustzijn hem voorschrijft. Slechts zeer langzaam en door onafgebroken oefening ontwikkelt de mensch zich tot een karakter. Groote wilskracht is daartoe noodzakelijk.

Deze hoogere graad van wilskracht wordt in het dagelijksch leven door de groote massa op verre na niet bereikt. In hunne jeugd reeds zijn zij der wanhoop nabij, zoodra zij op hun levensweg eenigen tegenspoed of teleurstelling onder vinden. Zonder dien tegenspoed slijten zij hun leven rustig

en stil, vaak in volkomen tevredenheid en geluk. Geheel anders hij, die in het midden van het eigenlijke leven staat, die in den stroom des levens wordt medegesleurd. Tallooze, vaak bittere teleurstellingen zijn zijn deel. Een te billijken streven in den struggle for life of naar een ideaal is dikwijls geheel vergeefs of ondervindt waardeering noch steun. Gelukt het, in weerwil van allerlei hindernissen, door onafgebroken worstelen, het hoofd boven water te houden, dan kan van zoo iemand gezegd worden, dat karakter bij hem niet eene eenvoudige eigenschap is, maar dat hij zich tot eene „persoonlijkheid” heeft ontwikkeld. Zulke menschen achten wij hoog; wij stellen hen boven talenten en genieën, omdat wij weten, dat op hen te rekenen valt voor alles, wat goed en degelijk is, voor alles, wat eene zedelijke strekking heeft.

Ik meen hiermede een vasten grondslag voor de verdere ontwikkeling van mijne meening gelegd te hebben en zal haar niet aan abstracte denkbeelden toetsen, maar met voorbeelden toelichten.

Boven merkte ik op, dat het met de volksopvoeding niet bijzonder fraai gesteld is; laat ik in dit verband nu eerst aantoonen langs welke wegen gewoonlijk de karaktervorming plaats heeft.

De groote meerderheid der menschen wordt slechts door „gewenning” opgevoed. Een zeker aantal zedelijke levensregelen en religieuse leerstellingen wordt haar bekend gemaakt, doch meesttijds slechts als een vernis aangebracht, als eene eenvoudige geheugenzaak. Tot het juiste begrip van de noodzakelijkheid van het schoone en goede brengt de groote massa het niet. Deze soort menschen raakt zelden uit het goede spoor; zij doen mechanisch, wat algemeen voor zedelijk wordt gehouden, zij volgen het goede voorbeeld eenvoudig na. Bij hen ontwikkelt de zedelijkheid zich zelden tot eene karaktereigenschap, wijl het noodzakelijke begrip en de sterke kracht van den wil, die dit begrip verwezenlijken moet, afwezig zijn. Onder gunstige omstandigheden, als de zoo opgevoede in zijne eigen omgeving onder het toezicht van ouders en een ver-

standig gemeentelijk en geestelijk toezicht blijft en als hem de verzoeken en beproevingen van vaak onmeedoogende omstandigheden gespaard blijven, dan bepalen de hem ingeprente begrippen zijn geheelen levenswandel. 't Is dan niet de duidelijke voorstelling van het goede, niet de beslissing van den eigen wil, die hem binnen de gewenschte perken houdt, het is de gewoonte en het voorbeeld, de wil van anderen. Slechts een ongelukkig toeval kan hier een moreel bankroet veroorzaken. Blijft dit uit, dan zijn deze menschen de kern van den Staat, de steunpilaren van het gezag, zij vormen den solieden burger- en boerenstand, op wiens breede schouders de materiele zuilen van de gemeenschap steunen. In hunne kringen worden zeden en gewoonten bewaard, zij vermeederen de welvaart van het land en leven hun leven rustig en tevreden. Doch zoo kalm verloopt het leven niet voor iedereen. Zeer velen, op wie de school te vergeefs haar invloed beproefde, verscheuren met het verlaten der school de boeken, minachten de goede lessen hun gegeven en vallen in de groote werkplaatsen al spoedig in handen van misleiders van lichaam en geest; zij staan met hunne ongeschoolde wilskracht volkomen machteloos tegenover de vele gevaren, die hen bedreigen; zij worden de gevaarlijke bestanddeelen van de bevolking. Wanneer het gelukt deze onvolwassenen in eene goed en streng geleide gymnastiekvereeniging te brengen, dan vinden zij reeds in de elementaire oefeningen, de vrije- en orde-oefeningen, het spel en de wandeling een voortreffelijk middel tot karaktervorming. Het onbevangen genoeg, dat hier den boventoon voert, en de regelmatig voortschrijdende geoefendheid zijn werkzame prikkels tot versterking van den wil, wiens uitingen in goede richting worden geleid. Eene zekere mate van gepaste zelfstandigheid, eene zekere beslistheid in 't niterlijk optreden, grooter weerstandskracht en vermeederde arbeidsgeschiktheid, het zijn de dikwijls waargenomen gunstige gevolgen van deze zelfgewilde opvoeding.

De opneming in een kring vol inwendig gezond leven, die vrijwillige onderwerping aan het bevel van een met beslistheid

optredenden leider, dit alles bewerkt, dat de jeugdige mensch, niet slechts passief aan het doel der vereeniging dienstbaar wordt, maar dat hij de zich bij hem ontwikkelende gezonde opvattingen bewust in dienst van die vereeniging stelt, vrijwillig zijne krachten geeft en het zijne bijdraagt om tot hare ontwikkeling, haren bloei en haren goeden naam bij te dragen. Reeds in de gemeenschappelijk uitgevoerde oefeningen der Lagere School ligt de kiem voor deze gunstige invloeden. De te zamen verdragen inspanning is den leerling een genot; hoe flinker, strenger en beslister de onderwijzer optreedt, hoe aangenamer zijne leerlingen zijne lessen vinden. Voor het geheele leven kan hier reeds de grondslag voor den gemeenschapszin worden gelegd; het onmiddellijk snel gehoorzamen en de strenge tucht, hier gehandhaafd, werken na; ook op ander gebied zal hij zich dientengevolge uit vrijen wil aan verstandige voorschriften onderwerpen. Daarom moet het den aankomenden jongeling gemakkelijk gemaakt worden, zich bij eene goed geleide vereeniging aan te sluiten, hem in de gelegenheid te stellen, zijne krachten aan een gemeenschappelijk ideaal te leeren oefenen. Langs dien weg zal hij ook leeren zijne handelingen naar zedelijke beginselen te regelen.

Beschouwen wij nu een groep van menschen, waarmede 't in vergelijking met de zoeven besprokene heel wat erger gesteld is. Ik heb hier het oog op hen, bij wie in de jaren der opvoeding geene door vaste hand geleide „gewenning” zich deed gelden.

Wie kent niet die vlinderachtige, vluchtige, in hunne genegenheid en afkeer snel wisselende, van den hak op den tak springende jonge menschen? De ervaring leert, dat zij zonder voortgezette, vaste leiding, zoodra zij aan zichzelf worden overgelaten, het spoor bijster raken.

Voor kinderen van zoo'n zwak karakter is de gymnastiek met hare energische inwerking op den wil en vooral wegens de eischen, die zij onverbiddelijk aan de opmerkzaamheid stelt, door geen ander middel te vervangen. Niet zelden merkt men

op, dat zij, naar strenge beginselen toegepast, met hare trapsgewijze verhooging der eischen, bij zulke leerlingen merkwaardige karakterwijzigingen bewerkt. De onberispelijk gespannen houding, de vrije blik, de vaste marsch, de nauwkeurig uitgevoerde vrije- en staafoefeningen, in 't algemeen alle oefeningen, waarbij *gelijkheid en samenwerking* worden verlangd, zij verplichten den wanordelijken, verstrooiden knaap alle krachten in te spannen om 't rythmisch geheel niet te verbreken. Als 't ware spelend en trapsgewijze, terwijl hij leert zijne geestkracht te toonen en het genoeg leert kennen, iets tot stand te helpen brengen, ontwikkelt zich zijne wilskracht.

Nog eene andere soort leerlingen mag hier niet onvermeld blijven. 't Zijn die schuchtere naturen, welker ingetogenheid aanvankelijk aantrekt. Ontwikkelen zij zich tot flinke menschen, dan rijpt hun natuurlijke aanleg zich tot het, tegenwoordig zoo zelden meer waargenomen, bescheiden karakter. Gebeurt dit niet en worden zij aan zichzelf overgelaten, dan worden zij veinzaards en gluipers, die in hun geheele leven den geslepenen spelen en het nooit tot iemands achtig brengen. Ook zij vinden in het vroolijke op de daad gerichte turnleven eene voortreffelijke leerschool. Door waarneming van het opgewekt en onschuldig streven hunner makkers, ondoen zij zich langzamerhand van het dubbelzinnige en leeren oprechtheid en openhartigheid in anderen waardeeren en bij zichzelf ontwikkelen.

Men meene niet, dat men bij zulke karakters, door het dagelijks voorhouden van goede beginselen, het doel bereiken kan. Er zijn menschen, die zich de verplichtingen jegens hunne kinderen volkomen bewust zijn, met den meesten ijver verschillende werken over opvoeding bestudeeren en dan hunne wijsheid trachten toe te passen. Zij bereiken hierdoor niets anders dan schijnmoraal. Een langs dien weg opgevoed jongmensch strijdt later misschien korten tijd tegen hetgeen met de hem gegeven lessen in tegenspraak is, maar — de verzoeking is te groot. Eén enkel onbedacht oogenblik stoot hem van den troon van zijne vermeende moraliteit en bereidt hem eene toekomst vol ellende en zelfverwijt.

»Hoe is 't mogelijk" hoort men dan, »iemand, die zoo'n school heeft gehad en een kind van zulke ouders!" Had men aan de opvoeding van zoo'n modelventje eens eene ruwere hand mede laten werken en hem gelegenheid gegeven onder strenge tucht te turnen en in vroolijk spel zich ongedwongen leeren te vermaken, hem niet met beginselen volgepropt, doch hem nu en dan zichzelf doen zijn, veel kwaad zou vermoedelijk voorkomen worden. Men moet den zich ontwikkelenden knaap niet beletten zijn ondernemingsgeest te toonen, hem niet angstvallig van elk gevaar verwijderd houden, hem daarentegen de gelegenheid geven om in turnen en spel zijne krachten met die van anderen te meten. 't Is waar, dat daarbij zijne kleeren er soms slecht afkomen en ook, dat een arm of een been gebroken kan worden, maar zonder durven vormt men geene karakters en zonder eene lichamelijke opvoeding op breede basis nooit menschen, die aan hun moreelen moed de kracht paren om voor een ideaal doel alles op 't spel te zetten.

Met vorenstaande uit 't leven gegrepen voorbeelden, die ieder opmerkzaam onderwijzer dagelijks in de school vinden kan, heb ik het bewijs voor de karaktervormende beteekenis der gymnastiek nog niet geheel geleverd. Psychologische gronden moeten mijne meening nader verduidelijken.

De geest is voor het lichaam en het lichaam voor den geest bestemd; beide moeten vereend hetzelfde doel dienen; een gescheiden handelen is hier onmogelijk. De geest, die zonder lichaam onbestaanbaar is, moet over dat lichaam heerschen en dit aan zijn doel volkomen ondergeschikt maken. En wanneer de mensch met een sterken, nooit wankelenden wil, naar met onwrikbare vastheid gelegde zedelijke grondslagen zijn leven regelt, bezit hij, zooals ik boven aantoonde, karakter. Dit zal ik nader verduidelijken. Wij kunnen de door leerstellingen in den geest vastgelegde begrippen als de kiem beschouwen, waaruit zich een karakter ontwikkelen kan. Die kiem blijft onontwikkeld, als niet eene drijvende kracht haar tot ontluiking en ontwikkeling brengt. Volgens eene voor de geheele geestelijke en lichamelijke wereld geldende natuurwet,

verslapt elke kracht, die niet geoefend wordt; ze kan zelfs geheel verloren gaan. Evenals de spieren van het menschelijk lichaam, wint ook de wil door oefening aan energie en kracht. De wil moet daarom onophoudelijk in energisch handelen en in het overwinnen van moeilijkheden geoefend worden. De mensch, die zich b. v. niet zooveel beheerschen kan, dat hij, een op zichzelf beschouwd onschuldig genot, b. v. het rooken of iets dergelijks niet gedurende eenigen tijd laten kan, zal ook, wanneer aan zijn moreel een hooger eisch gesteld wordt, dikwijls veel te kort komen. Omgekeerd zal hij, die in den strijd tegen de eigen traagheid, b. v. zwemmende, met volle energie zijne wilskracht oefende, zich ook in moreele richting versterkt hebben, zich meer geschikt hebben gemaakt voor voortgezette geestesinspanning en ook voor de nauwgezette vervulling van de hem door beroep of ambt gestelde plichten.

Door de ingespannen oefening van den wil wordt eene zekere hoeveelheid wilskracht vastgelegd, die ook voor de meest belangrijke zedelijke doeleinden gebruikt kan worden. Die wilskracht is echter doelloos, als de mensch niet iets bepaalds tot object van zijn willen maakt. Wat hij wil kan voorloopig geheel buiten beschouwing blijven, eene gymnastische oefening is hier even goed als eene zedelijke daad. Laat hij zoo'n oefening slechts willen met alle kracht; laat hij haar in beeld brengen met gebruikmaking van alle lichamelijke krachten en hij wordt ook sterk om op moreel gebied te verwezenlijken, wat hij goed en waar acht. Zonder een vasten wil en zonder zijne onbeperkte heerschappij over het lichaam is eene gymnastische oefening evenmin mogelijk als eene zedelijke daad; het is de geest, die de onverstandige en doellooze uitingen van het lichaam in den dienst van verstandige doeleinden zet. Door het turnen leeren wij ons wijden aan bewuste doeleinden en leeren wij ook de onbewuste uitingen van ons lichamelijk zijn bestrijden of leiden. Wij maken het gehele lichaam een willig werktuig van den geest en laten het handelingen volvoeren, die zonder het bevel van eene naar eigen wetten vrij gebiedende macht, nooit zouden volbracht worden. Vatten wij deze beschouwingen

samen, dan blijkt, dat de door lichaams-oefeningen verkregen kracht, taaheid en vlugheid — de heerschappij van den geest over het lichaam — den mensch in staat stelt, op moreel gebied, de door het lichaam te volbrengen handeling gemakkelijk uit te voeren.

Beschouwen wij ons onderwerp nog van eene andere zijde. Indien eene zedelijke daad volvoerd moet worden, dan moet de geest niet alleen een helder inzicht daarvan hebben, doch haar ook *willen* volvoeren. Op zichzelf beschouwd, is dit willen niets anders dan een aanloop van den geest, overeenstemmende met de voorafgaande bewegingen, die iemand maakt, als hij b. v. een steen ver weg wil slingeren. Er komt een moment, waarop losgelaten moet worden; in den zedelijken kamp met onszelven noemen wij dit het besluit. Het is het oogenblik, waarop alle wilskracht moet samengebracht worden om zich in die ééne richting te uiten. Ieder mensch heeft in zijn leven oogenblikken, waarin al zijne zedelijke krachten noodig zijn om te besluiten, voor den militair is besluitvaardigheid een der meest belangrijke hoedanigheden. Van de trouwe plichtsvervulling van één enkelen man en van zijn besluit op het juiste oogenblik kan het wel en wee van een geheelen troep afhankelijk zijn. Doch waar is de gelegenheid om die besluitvaardigheid te oefenen voor de velen, bij wie besluiteloosheid een karaktertrek is en die bijv. in eene fabriek nooit iets anders te doen hebben, dan van den vroegen morgen tot den laten avond spijkers sorteeren of op een kantoor met copieerwerk belast zijn? Ook voor hen is het turnen het middel bij uitnemendheid, omdat hierbij elk oogenblik, zoowel bij het gemeenschappelijk oefenen eener veelheid als bij het oefenen van den eenling, besluitvaardigheid geëischt wordt. Het bevel verplicht tot handelen. Weifelen is hier niet mogelijk. De samenwerking eener veelheid is zonder de besliste gemeenschappelijke wilsniting in eene voorgeschreven richting en vorm verbroken en de oefening mislukt. De fout moet hersteld worden; het opmerkende, aanmerkende, waarschuwende of bestraffende woord van den onderwijzer vestigt de aan-

dacht der anderen op den verstrooiden of besluitcloozen leerling, die geleidelijk zijne gedachten leert concentreeren en aanvankelijk onzeker, doch ten laatste zelfbewust de gewilde handelingen uitvoert. Bij het om beurten oefenen eenzelfde verschijnsel. Als eene gevaarlijke versperring, hangt een laag liggend springlijntje, dat oversprongen moet worden, den willoozen leerling in den weg. Talmend en dralend zet hij zich in trage beweging in de richting van den sprong en . . . verlamd blijft hij staan voor deze niets beteekenende, door de lichtste aanraking vallende hindernis. De leerling keert terug, een opwekkend woord prikkelt hem en aanmoedigend hoort hij: 't komt er immers niet op aan, hoe het gaat; wil maar! De sprong gelukt en dit bewijs, dat hij die waagt, wint, is de eerste aanstoot voor een stijgend zelfvertrouwen, dat geest en lichaam beide bevrijdt van verlamdende invloeden. Doch niet alleen de gymnastiekzaal of de speelplaats geeft ons gelegenheid de noodzakelijkheid van het aankweken van flinkheid waar te nemen, ook de zwemschool is daarvoor eene uitgezochte plaats.

Met het vaste voornemen nu vandaag eens met het hoofd vooruit in het water te springen, komt iemand in de zwemschool. Zijn voornemen duurt, totdat hij bij de springplank is gekomen, maar dan! De koele lucht doet hem reeds huiveren en het water is zoo koud en zoo nat! Zijn moed is met zijne schoenen in de kleedkamer gebleven. Aarzelend wordt eerst de eene en dan de andere voet in het water gebracht, met de hand de borst voorzichtig bevochtigd en zoo komt, met een onmannelijk voetje voor voetje, ten laatste het geheele lichaam te water.

Ziedaar het beeld van den mensch, wiens levensweg met goede voornemens geplaveid is, doch wien de kracht tot het besluit ontbreekt. Indien het zwemmen gemeenschappelijk op bevel wordt geoefend, dan is dit het dwingende middel om den lafhartigen besluitelooze tot de daad te prikkelen en hem de zelfvoldoening te doen gevoelen, die het frissche wagen veroorzaakt. Het verlangen dit genot opnieuw te smaken en het gevoel over krachten te beschikken, die men niet meende zijn

eigendom te kunnen noemen, geeft aanleiding tot nieuw wagen en kunnen. En dit bewustzijn en die waardeering van eigen kracht zijn voor de karaktervorming van de hoogste beteekenis.

Mijn bestek gedooft niet nog meer bewijzen aan te voeren voor de groote waarde der lichaams oefeningen voor de karaktervorming; op een gevaarlijken vijand, den eigenzin, moet ik ten slotte nog de aandacht vestigen. Aan den eigenzin ligt geen zedelijk beginsel ten grondslag. De man van karakter wil, omdat hij weet, dat zijn doen goed en eerlijk is en dat hij door anders te handelen zijn geweten geweld zou aandoen; de eigenzinnige wil slechts — omdat hij wil; met het waarom bemoeit hij zich niet. Hier is de gymnastiek, zooals na het voorafgaande wel duidelijk zal zijn, een door niets anders te vervangen, dikwijls verrassend snelwerkend middel. De strenge tucht, die bij sommige onderdeelen van dit onderwijs gehandhaafd wordt en die ook bij het aan regels gebonden spel noodzakelijk is, zij dwingt den eigenzinnige den hem voorgeschreven plicht te doen. Spoedig leert hij inzien, dat zijn eigen inzicht verkeerd is en zal hij zich bewust worden, dat hij slechts door zich nauwgezet aan de gegeven voorschriften te onderwerpen, het gemeenschappelijk of individueel doel kan bereiken. Zoo leert hij zich aan verstandige bedoelingen onderwerpen en door tallooze voorbeelden zou ik kunnen bewijzen, dat door vaste leiding menig bedorven kindje, door tweemaal oefenen per week eene, den ouders en anderen opvallende verandering ten goede onderging.

Verreweg de groote meerderheid van het Ned. volk blijft, zooals bekend, van den hier slechts beknopt geschetsten veredelenden invloed van streng geleide lichaams oefeningen verstoken. Dit gemis is tevens de oorzaak van het tekort aan het fysieke weerstandsvermogen en de vaardigheid, waarover de jongeling in den strijdbaren leeftijd beschikken moet om in het leger in den gegeven korten tijd voor de landsverdediging bruikbaar te worden gemaakt.

Beschouwde ik in het voorafgaande de noodzakelijkheid van

eenige wijzigingen in ons opvoedingsstelsel, in verband met de bruikbaarheid van den soldaat in het algemeen, voor een gedeelte der jongelingschap geeft mijn onderwerp aanleiding tot eene opmerking, waarvan de mogelijkheid van uitvoering misschien wel, maar de billijkheid volstrekt niet zal kunnen betwist worden. Ik heb hier het oog op de jongelui, die na het tijdstip, waarop de opvoeding voor de groote massa is afgesloten, aan de Gymnasia en H. B. S. eene voor de universiteiten voorbereidende opleiding genieten. Zij ontvangen hunne geheele opleiding ongeveer gratis, zonder dat daartegenover — met uitzondering van de rechtsgeleerden — ooit eene enkele gratis-dienstpraestatie wordt verlangd.

Hunne wetenschappelijke vorming, verbonden met de gelegenheid tot lichaams oefening, die hen in staat stelt aan *veel hooger* eischen te voldoen dan nu voor de 4-maanders zijn vastgesteld, en het feit, dat zij later in het maatschappelijk leven eene zekere leidende rol zullen te vervullen hebben, dit alles wijst hen als van nature aan om ook in het leger met eene hoogere taak te worden belast. Zij zijn m. i. de aangeezene reserve-officieren, waartoe zij in aan de universiteiten te geven cursussen moeten worden bekwaamd.

De onschatbare voordeelen hiervan voor ons geheele volk, voor het leger, de landweer en den landstorm zal ik zeker niet behoeven aan te toonen.

Doortastende maatregelen in deze richting klemmen te meer, omdat aan de lichaamskracht en vooral aan de zenuwkracht der leiders, ook in de lagere rangen, de hoogste eischen worden gesteld. Eene betere gelegenheid om goed, zoowel moreel als geestelijk en lichamelijk, bruikbaar reserve-kader te kweken, is ondenkbaar. Meer bevoegden mogen zich met de uitwerking van het denkbeeld bezighouden.

Het hierboven omtrent de karaktervorming gezegde als basis voor het moreel van den Staatsburger en zeker in de eerste plaats voor het moreel van den soldaat, zal zeker wel voldoende geweest zijn, om aan te toonen, dat dit deel der mili-

taire vorming bezwaarlijk aan het leger kan worden opgedragen en zulks te meer niet, omdat de opleiding grootendeels in handen ligt van jong kader, dat veeltijds zelf nog ernstige leiding noodig heeft. Bovendien wordt hiertoe oneindig meer tijd vereischt dan beschikbaar is. Voor eene degelijke algemeene lichamelijke vorming is de recruit bij zijn in dienst treden te oud en daartoe ontbreken ook de leermiddelen, de leerstof en de onderwijzers en is de tijd te kort. Het gevolg van een en ander is, dat waar bij menschen, die gewend aan orde en tucht en toegerust met ontwikkelde geestes- en lichamelijke hoedanigheden, de technisch-militaire vorming in betrekkelijk korten tijd zou kunnen plaats hebben, dit nu volstrekt niet het geval is. En 't getuigt m. i. van verregaande oppervlakkigheid en van gemis aan verantwoordelijkheidsgevoel, wanneer men in de gegeven omstandigheden op korten en korter eerste oefeningstijd aandringt. Men vergeet daarbij, dat een zeer groot deel van den karig toegemeten tijd aan de geestelijke en lichamelijke ontbolstering moet besteed worden, alvorens de menschen geschikt te achten zijn om eene technisch-militaire opleiding te ontvangen. Die opleiding kan dientengevolge niet intensief genoeg zijn, niet lang genoeg naverken en zelfs de grootste optimisten zullen moeten erkennen, dat de door korte herhalingsoefeningen opgefrischte kennis en vaardigheid onvoldoende zal zijn om van het leger een bruikbaar instrument in de handen van de aanvoerders te maken, als door een plotselingen aanval onze vrijheid mocht worden bedreigd.

Een veel langer eerste-oefeningstijd of eene *degelijke* algemeene voorbereiding, het zijn de middelen, waardoor wij uit dezen fatalen toestand kunnen worden gered. De mogelijkheid om den eersten oefeningstijd tot de vereischte lengte te zien uitgebreid, is vrijwel uitgesloten; wij moeten dus naar algemeene voorbereiding streven.

Vestigen wij nu de aandacht op het ledental van de vereenigingen, wier doel is het nationaliteitsgevoel levendig te houden en de weerbaarheid van het volk te verhoogen, (het

Algemeen Nederlandsch Verbond, de Zuid-Afrikaansche Vereeniging, het Ned. Gymn. Verbond, de Schermbond, de Ned. Scherpschuttersvereeniging, de Zwembond, de Ver. Volkswaarbaarheid, enz.) dan blijkt, dat het al zeer moeilijk is om ons volk in al zijne lagen voor eene zaak van ideëele beteekenis warm te maken. Van eene geheel vrijwillige voorbereiding kunnen wij dus niets verwachten. Van eene *directe* verplichting tot »voorbereiden» kan ook geene sprake zijn, niet alleen omdat dit op tegenstand zou afstuiten, doch vooral, omdat we dan eene centrale, generaliseerende leiding noodig zouden hebben, die *aanvankelijk* onmogelijk, doch bovendien veel te kostbaar zou zijn.

Om deze redenen *kan* en *moet* de verplichting tot voorbereiden slechts eene *indirecte* zijn. Ze kan slechts op eene wijze door de geheele mannelijke bevolking gevoeld worden en wel door het in uitzicht stellen van een minimum eerste-oefeningstijd. Deze prikkel zal echter slechts dan de noodzakelijke algemeene beweging tot voorbereiden geven, indien hetgeen er door bereikt kan worden van eenige beteekenis is. Waar nu gemakkelijk bewezen kan worden, dat voor de menschen, zooals zij *nu* in het leger komen, een eerste-oefeningstijd van 16 maanden zeker niet te lang is om hun het onmisbaar weerstandsvermogen te geven, daar kan evenzeer aangetoond worden, dat voor degelijk voorbereiden 4 maanden voldoende zou zijn om hen tot een goed bruikbaar soldaat te vormen. Op dezen grondslag zou als uitvloeisel der volksofvoeding een leger van hoog gehalte kunnen worden gevormd, indien bepaald werd :

1o. dat *alle* onvoorbereiden tot een eerste-oefeningstijd van 16 maanden worden verplicht ;

2o. dat *allen*, die aan de eenigszins uit te breiden en te verhoogen eischen, nu aan de 4-maanders gesteld, voldoen, voor een eerste-oefeningstijd van 8 maanden in aanmerking komen ; en

3o. dat *allen*, die aan moeilijker eischen voldoen, het recht op een eerste-oefeningstijd van 4 maanden kunnen doen gelden.

Deze eischen zouden moeten omvatten de van de 8-maanders verlangde geoefendheid; eenige, voor elk volgend jaar telkens vast te stellen, eischen uit het geheele oefeningsgebied der gymnastiek; een bewijs, dat in het laatste half jaar vóór het in dienst treden minstens zes voetmarschen van 25 K. M. binnen 4½ uur zijn gemaakt, zwemmen en schijfschieten. Overgangsmaatregelen zijn gemakkelijk te nemen.

Ook om de bruikbaarheid te onderhouden moet een prikkel worden gegeven. Van de *jaarlijks* te houden herhalingsoefeningen worden om het andere jaar vrijgesteld *allen*, die blijkens tijdig in te zenden verklaringen van daartoe bevoegde personen, na het vervullen van hun eerste-oefeningstijd, als lid eener schiet- en gymnastiek-vereeniging geregeld oefenden.

Ten einde de verwezenlijking van een en ander te vergemakkelijken en voor te bereiden zou de Regeering:

1°. voor de vorming, op groote schaal, van leerkrachten moeten zorgen (onderwijzers en leiders van Vereenigingen);

2°. fysieke eischen moeten stellen om tot de inrichtingen voor militair onderwijs te worden toegelaten;

3°. het onderwijs in lichaams oefeningen, ook spel, op *alle* scholen tot 4 uren per week moeten uitbreiden;

4°. het gymnastiek onderwijs op de H. B. S. en Gymnasia — de leerkrachten daarvoor zijn beschikbaar — voor alle klassen verplicht moeten maken;

5°. de gymnastiekscholen, tegen vergoeding van vuur, licht en schoonmaakkosten, aan de Vereenigingen moeten afstaan;

6°. subsidie moeten verleen en aan de onbemiddelde Vereenigingen en

7°. bevorderlijk moeten zijn aan de inrichting van turn- en speelplaatsen, zwemscholen en schietbanen.

Door deze openlijke, *weinig kostende*, erkenning van de hooge beteekenis der lichaams oefeningen zou als met één slag het geheele volk, zij 't dan aanvankelijk ook slechts uit eigen belang, uit den doezel worden opgewekt.

Langzamerhand zou het opkomend geslacht leeren inzien,

dat het leger niet is eene improductieve instelling, doch een levend lid aan het lichaam van eene natie, die vrij en onafhankelijk wil blijven; het zou zich vereenzelvigen met de gedachte, dat de dienst in het leger eene onafwijsbare periode in het organisch leven van een volk is; het zou zich zijne verplichtingen jegens het Vaderland meer bewust worden, zich in den strijd tegen de traagheid en de gemakzucht van het eigen lijf de karakterhoedanigheden weer eigen maken, die het vroeger sierden, en het zou zich, in steeds klimmende mate, de mannelijke kracht weer verzekeren, waaraan het zoo in den strijd om het bestaan als in den ons zeker beschoren kamp om onze vrijheid, zoo'n groote behoefte heeft.

Onder den opvoedenden invloed eener degelijke, *zelf gewilde*, algemeene voorbereiding, tot welker volmaking familie, patroon en gemeente bevorderlijk zouden zijn, zou het besef levendig worden van de afhankelijkheid van den eenling van het geheel, waarvan hij een deel uitmaakt; zou het gevoel tot bewustzijn worden gebracht, dat dit geheel slechts door de kracht en de toewijding van den eenling tot rijpe ontwikkeling kan komen. Door de gewenning aan orde, tucht en gehoorzaamheid zou de voor ons doel zoo noodzakelijke gemeenschapszin worden ontwikkeld en daarnaast in de jaren van wild bruischende levenskracht, waarvan de uiting zoo dikwijls de op een jeugdig leven gebouwde toekomst vernietigde, zou de geest in eene richting worden gedreven, die tot lichamelijke en zedelijke volmaking leidt. Dit is de moreele winst; in physieken zin is ze zeker niet kleiner.

De lichamelijke zwakte van vele dienstplichtigen, die het bereiken van het vereischte weerstandsvermogen onmogelijk maakt, en de onbeholpenheid van hen, wier eenzijdige arbeid hen eigenlijk tot niets geschikt doet zijn, zouden door de harmonische ontwikkeling van alle krachten en organen worden opgeheven. Het aantal afgekeurden zou verminderen, de ingelijfdeden allen op een hooger trap van kracht en ontwikkeling staan en het geheele volk zou de enorme voordeelen van deze voorbereiding in een verhoogd expansievermogen deelachtig worden.

In het leger zou eene andere verhouding tusschen meerderen en minderen mogelijk blijken. De kunstbewerking, die de recruten, zooals zij *nu* zijn, moeten ondergaan, en die vaak zonder streng drillen onmogelijk is, zou tot hare natuurlijke proportiën worden teruggebracht, omdat de geestelijke en lichamelijke vruchten der opvoeding dan slechts in de voor het doel der landsverdediging gewenschte richting zullen behoeven te worden geleid.

En eindelijk, wanneer door doeltreffende maatregelen, over eenige jaren die vruchten tot volle rijpheid zullen zijn gekomen, zal misschien ook het tijdschip angebroken zijn voor de toepassing van de nieuwere denkbeelden over militaire opvoeding, waarop nu zoo ontijdig, onstuimig wordt aangedrongen.

De kiem voor het Volksleger der toekomst, een Volksleger, steunende op de gezonde basis eener *degelijke, zelfgewilde* algemeene voorbereiding, die in de strenge oefenschool van het leger hare bekroning vindt, ze ligt in de toepassing van de hier ontwikkelde denkbeelden besloten. Eerst wanneer deze voorbereiding algemeen is, zal het leger de sluitsteen der opvoeding kunnen zijn, de nationale school voor de practijk van het Wilhelmus.

De VOORZITTER. Uit de algemeene toejuicing der vergadering blijkt, dat de heer VAN AKEN er in hooge mate in geslaagd is ons door zijne voordracht te boeien.

Verlangt iemand naar aanleiding dezer rede het woord?

De heer KOOLEMANS BEIJNEN. Mijnheer de Voorzitter! Ik zal den heer VAN AKEN wel niet behoeven mede te deelen, dat ik het met de grondgedachte van zijn betoog geheel eens ben. Ik heb evenzeer als mijne meening uitgesproken, dat vermindering van den diensttijd alleen kan worden toegestaan, wanneer aan de volksoepvoeding eene geheel andere richting wordt gegeven dan thans het geval is. En over het algemeen heb ik in sprekers rede van avond veel gehoord, waarmede ik mij gaarne zou vereenigen, al scheen mij die rede hier en daar wel wat idealistisch opgezet.

Niettegenstaande het vele goede, dat wij mochten vernemen, kom ik echter met een woord van protest tegen enkele uitdrukkingen op, door spreker in het begin van zijne voordracht gebezigd, en wel tegen de uitdrukkingen, dat de toestand van ons leger ellendig is, en dat, wanneer we nu moesten optreden, we het zouden afleggen.

Ik zal hierover niet in details treden, maar alleen er protest tegen aantekenen. Er is in ons leger nog heel veel goeds; en wanneer er ook dikwijls door officieren klachten geuit worden en op verbeteringen wordt aangedrongen (die intuschen dikwijls weér door anderen bestreden worden), dan behoeft daaruit niet de gevolgtrekking te worden gemaakt, dat de toestand over het algemeen ellendig is, maar vindt dit zijne natuurlijke oorzaak in de omstandigheid, dat, evenals in elke menschelijke instelling, ook in het leger onvolmaaktheden voorkomen, die wij bestrijden en trachten te verbeteren. Hierbij zal ik het laten.

De heer BOONACKER. Wanneer niemand anders het woord wenscht op te vatten, dan wensch ik wel een enkel woord te zeggen, al is het dan ook meer een persoonlijk woord aan den spreker van heden avond.

Evenals ieder ander heb ook ik ondervonden, dat men in het leven heeft groote en kleine teleurstellingen.

Onder mijne kleine teleurstellingen reken ik, dat toen ik drie jaar geleden hier optrad, de heer VAN AKEN meende veel in mijne rede te moeten afkeuren. Ik heb dien spreker den avond zelf niet goed kunnen verstaan en daardoor toen ondersteld, dat hij niet zoo ver van mij af stond, als mij later uit het gedrukt verslag scheen te blijken.

Ook toen echter scheen mij zijn voornaamste grief, dat ik niet liever een ander onderwerp dan het door mij gekozene ter sprake bracht; b. v. het onderwerp, dat blijkens de onderzinding van heden avond zooveel beter door hem kon behandeld worden. In elk geval schijnen wij het thans eens te zijn, dat de bestaande militaire vooroefeningen niet het goede middel zijn om tot verkorten eersten oefeningstijd te geraken; maar

dat alles van grondige gymnastische opleiding mag worden verwacht; alsmede, dat het legerbestuur niet maar moet zitten afwachten of het te eeniger tijd een recrutenmateriaal zal ontvangen, tot korter eerste oefening voorbereid, maar dat het die gymnastische opleiding moet bevorderen door daaraan verkorting van eersten oefeningstijd te verbinden.

Ik heb tot mijn spijt in mijne lezing de fout begaan, die verkorting op een paar maanden te stellen en maak van deze gelegenheid gebruik om dit cijfer tot ten minste zes maanden te verhoogen.

Later bleek, dat er nog op een ander punt verschil van meening tusschen den heer VAN AKEN en mij bestaat. De heer VAN AKEN wenscht de schietoefeningen voor de jongelieden reeds op hun 17^e jaar te doen beginnen.

Ik heb hiertegen het bezwaar, dat m. i. juist de eerste schietoefeningen door zeer bevoegde militaire instructeurs moeten worden geleid, om van den aanvang af voor den oorlogschutter nadeelige gewoonten te voorkomen.

Alzoo zou m. i. het eerste schietonderricht in het leger zelf moeten worden gegeven en het schieten eerst na de eerste oefening buiten het leger moeten worden beoefend.

Ten slotte zou ik het door den spreker gezegde gaarne willen aanvullen met den wensch, dat bij de toelatingsexamens voor de Koninklijke Militaire Academie en de Cadettenschool-eischen van gymnastische ontwikkeling mogen gesteld worden, waartegenover dan de intellectueele eischen voor zoover noodig zouden kunnen worden verzacht.

De heer VAN RAVENSWAAIJ: Door den heer VAN AKEN zijn in verband met het door hem aanbevolen stelsel van voorbereiding van onze jongelingschap voor de vervulling van zijn dienstplicht, voorstellen gedaan omtrent den duur van den eersten oefeningstijd, waarop het, naar mijne meening, niet raadzaam zou zijn, onvoorwaardelijk in te gaan.

Het moge waar zijn dat het, bij eene goede lichamelijke oefening buiten het leger, waarschijnlijk mogelijk zal zijn, den

milicien in korter tijd dan thaus daarvoor noodig is persoonlijk voldoende te oefenen, hiermede is echter aan de eischen, die aan den duur van zijn eerste verblijf onder de wapenen gesteld moeten worden, niet voldaan. Als de individueele opleiding van den man is voltooid, is het doel, waarvoor hij in het leger is geroepen, nog niet bereikt; hij moet dan nog eenigen tijd in dienst blijven, opdat er voor het kader (waaronder ik hier ook de officieren wensch te begrijpen) gelegenheid zij, zich voor zijne taak te bekwamen, en er oefeningen kunnen worden gehouden, waardoor het noodige verband in de verschillende onderdeelen van het leger wordt gebracht.

Werd, zooals door spreker wordt voorgesteld, een groot deel van de militie hoogstens 8 maanden en een ander deel slechts 4 maanden onder de wapenen gehouden, dan vrees ik, dat de sterkte van het onder de wapenen zijnde gedeelte, en daardoor die, waarmede door de onderdeelen zou moeten worden uitgerukt, zoo gering zou worden, dat noch van eene behoorlijke oefening van het kader, noch van de vorming van de officieren tot aanvoorders sprake zou kunnen zijn.

Ik meen dan ook, dat men bij de verwezenlijking van de denkbeelden van den geachten spreker ten deze op ernstige bezwaren zou stuiten.

De heer MEYBOOM. Door den Kolonel KOOLEMANS BEIJNEN is reeds gedeeltelijk gezegd, wat ik had willen zeggen, namelijk om te protesteeren tegen de uitdrukking van den heer VAN AKEN, dat het nu alles ellendig in het leger is en dat er niets van is terecht te brengen.

Meen ik dan ook tegen deze sterk overdreven woorden eveneens een protest te moeten doen hooren, nog ontmoediger vind ik het dat, volgens den heer VAN AKEN, er geen kans is op verbetering. Hij zegt terecht: De eigenlijke opvoeding kan niet in de kazerne geschieden, zij moet al vooraf, lang vóór het 20e levensjaar zijn begonnen en in hoofdzaak voltooid, vooral wat de lichaamsontwikkeling betreft. Doch waar hij daartoe aanbeveelt gymnastiek, altijd gymnastiek, als 't eenige

middel tegen de kwaal, geeft hij m. i. blijk van groote eenzijdigheid en eenschromelijke overschatting van de gymnastiek. En de zaak wordt hopeloos, als het waar is wat de heer VAN AKEN zegt, namelijk dat de gewone onderwijzers voor het aanwenden van die remedie geen tijd hebben. Maar dan vraag ik welk nut het dan nog kan hebben om te discussieeren over een langer of korter verblijf in de kazerne. Een paar maanden verschil daarin geeft *dan* toch niets.

M. i. gaat de heer VAN AKEN uit van een verkeerden gedachten-gang. Zoowel zijne diagnose van de kwaal acht ik verkeerd, als zijne voorstelling van het universeele, alles afdoende, van het door hem aanbevolen heilmiddel. Ons volk is nu eenmaal zoo, en wij moeten roeien met de riemen die wij hebben.

Wat beteekent het verder, dat aan de jeugd moet worden ingeprent wat goed is, en wat verkeerd? Daarom trent bestaan de inest niteenlopende meeningen.

Uit onze gemengde bevolking, met zeer verschillenden kijk op allerlei dingen, moet eene weermacht worden samengesteld. Zelfs al ware alles zóó gebrekkig, als de heer VAN AKEN het voorstelt, we moeten er ons mede redden, en het kan ons tot troost dienen, dat andere natiën in menig opzicht er niet beter, eer slechter aan toe zijn. Men zij echter gerust. Van het personeel, dat wij in de kazerne krijgen, kunnen we in korten tijd zeer bruikbare soldaten maken, al aanvaarden we ook gaarne de hulp, die de voorafgaande volksopvoeding daarbij nog kon verleen.

Terecht zegt de heer VAN AKEN: in het leger kan nu eenmaal aan verbetering van 't aankomend menschenmateriaal slechts luttel meer worden gedaan. Maar dan ook, ik herhaal het, moeten wij loeren te roeien met de riemen, die wij hebben, en niet onmogelijke eischen stellen.

De heer VAN AKEN. Het zij mij vergund, Mijnheer de Voorzitter, alvorens tot de beantwoording van de verschillende sprekers over te gaan, de vergadering mijne erkentelijkheid te betuigen voor de instemming, waarvan zij nu mijne voordracht

blijk gaf, en aan de sprekers voor den welwillenden toon van hunne critiek en voor de opmerkingen, die zij ten beste hebben willen geven. Aan den eersten spreker, den heer KOOLEMANS BEIJNEN, wensch ik in 't bijzonder dank te brengen voor de waardeerende wijze, waarop hij zich over de door mij voorgestane beginselen heeft uitgelaten.

De kolonel heeft er tegen geprotesteerd, dat ik den toestand ellendig noemde. Alhoewel ik met groot genoegen door iemand van het gezag van den Heer KOOLEMANS BEIJNEN hoorde, dat de toestand inderdaad niet zóó slecht is, kan ik toch geene aanleiding vinden om de door mij gebezigde uitdrukking terug te nemen. Het komt mij volkomen verklaarbaar voor, dat het in eene Vereeniging van officieren niet aangenaam is een zoo scherp oordeel te hooren uitspreken en zulks te meer niet, omdat niet-ingewijden dikwijls meenen, dat de verantwoordelijkheid voor bestaande gebreken grootendeels op het officierskorps rust. M. i. geheel ten onrechte, omdat ook zij de dupe van omstandigheden zijn, waartegenover zij geheel machteloos staan. Het moge waar zijn, dat men, door altijd naar fouten te zoeken gemakkelijk tot verkeerde gevolgtrekkingen kan komen; in het onderhavige geval is het echter m. i. gevaarlijk de zaken te fraai voor te stellen. Ik heb over de bestaande toestanden zoo langzamerhand eene eigen meening gekregen. De besprekingen in deze vergadering, waarbij zoo dikwijls op noodzakelijke verbeteringen wordt aangedrongen, de vaak aan duidelijkheid niets te wenschen latende critiek in de militaire pers, in dag- en weekbladen en in de beide Kamers, zij zijn, alhoewel meer dan voldoende, toch niet in de eerste plaats aanleiding tot de gewraakte uitdrukking. Het is vooral de geest van het volk en het door niets weg te redeneeren feit, dat het weerstandsvermogen van onze dienstplichtigen *onvoldoende is — en in de gegeven omstandigheden ook onvoldoende moet zijn* — die mij het scherpe oordeel deden uitspreken. Trouwens, niet voor de eerste maal.

Op welke gronden toch kan men aannemen, dat wij hier in *acht* en *vier* maanden zullen bereiken, waartoe men elders

twee jaren noodig acht en dan nog niet tevreden is? Toch zeker niet omdat bij ons de lichamelijke opvoeding der jeugd *geheel wordt verwaarloosd*, terwijl men er elders met nooit gekenden ijver, in steeds toenemende mate, zorg voor draagt?

Ik heb het in mijne rede opgemerkt en herhaal het hier, dat men bij ons de beste jaren, waarin dit weerstandsvermogen werkelijk zou kunnen worden verkregen, geheel ongebruikt laat. Dit weerstandsvermogen — laat ons ten minste *dit* uit de laatste oorlogen geleerd hebben — is in den modernen krijg met zijne alle krachten verwoestende invloeden, naast het moreel, van de hoogste beteekenis en waartegen zelfs de beste bewapening onmogelijk kan opwegen.

Aan een Engelsch rapport, voorkomende in de laatst verschenen aflevering van *De Militaire Gids* ontleen ik als een sterk bewijs van fysieke minderwaardigheid, dat van 380 soldaten, die op marsch moesten, 212 ongeschikt werden geacht om de vermoeienissen te doorstaan.

Voorts vestig ik er nog de aandacht op, dat een Fransch geneesheer, prof. KELSCH, heeft aangetoond, dat in 1870 twintig dagen dienst te velde voldoende waren om, zonder dat het leger slaags raakte, een legerkorps tot $\frac{3}{5}$ te verminderen 1).

Ik acht het overbodig nog meer voorbeelden aan te halen, doch vraag of, wat dit punt betreft, mijn oordeel te scherp klinken kan, wanneer wij het oog vestigen op onze verlofgangers, die in fabrieken en werkplaatsen den meest eenzijdigen arbeid verrichten of den geheelen dag op kantoren zitten en er nooit aan denken zich eens flink lichamenlijk in te spannen?

Wat kan men van zulke menschen verwachten, wanneer zij *vandaag* worden opgeroepen om *morgen* naar de grenzen te trekken?

Voor al op deze quaestie wensch ik met nadruk de aandacht te vestigen; ik steun daarbij ook op de ervaring, die ik tijdens

---

1) De la marche au point de vue militaire. Paris 1893, pag. 15.

met zorg genomen proeven heb opgedaan 1). Reeds hierin alleen liggen voor mij afdoende redenen om den toestand bedenkelijk te noemen en met den meesten ernst op afdoende maatregelen aan te dringen.

De heer BOONACKER heeft bezwaar tegen het beginnen met schietoefeningen op 17-jarigen leeftijd.

Wanneer militaire autoriteiten eene andere meening zijn toegedaan, dan kan ik daartegen natuurlijk niet veel inbrengen, omdat ik in deze niet over de noodige ervaring beschik. Toch veroorloof ik mij een paar opmerkingen.

Als ik deze zaak van een algemeen standpunt beschouw en mij jongelieden voorstel, die, als gevolg van eene goed geleide lichamelijke opvoeding, op hun 17e jaar wakker, sterk en vlug zijn, dan zie ik geen enkel bezwaar om op dien leeftijd met schietoefeningen te beginnen. Het schieten als volkszaak en als gevolg daarvan groote schietvaardigheid, is m. i. een der hechtste peilers voor de gezonde basis, waarop in de toekomst een krachtig volksleger kan rusten. Er ligt in het schieten blijkbaar een krachtige prikkel tot volmaking; de gang naar de schietbaan op gezette tijden en het streven naar betere resultaten zijn nit een opvoedkundig oogpunt van groote waarde te achten, vooral voor het moreel van den toekomstigen landsvordediger. Goed bekend zijn met het wapen en met de uitkomsten, die men er bij kalm overleg mede kan verkrijgen, zullen in niet geringe mate aan het zoo noodzakelijk zelfvertrouwen bevorderlijk zijn.

Bovendien, waar men in het leger klaagt over gebrek aan tijd om de menschen te leeren, wat zij weten en kunnen moeten, daar zal van den tijd, dien men aan voorbereidende gymnastiek en schietoefeningen zal sparen, een nuttig gebruik voor andere belangrijke oefeningen kunnen worden gemaakt.

De heer VAN RAVENSWAAIJ heeft bezwaren tegen den korten eerste-oefeningstijd, vooral ook met het oog op de noodzakelijkheid van de kaderoefeningen.

---

1) Zie mijne artikelen in verschillende jaargangen van het *Militair Weekblad*.

In de eerste plaats merk ik hiertegen op, dat ik voor de niet-voorbereiden een oefeningstijd van 16 maanden noodig acht en korter oefeningstijd slechts op grond van *zeer* degelijke algemeene voorbereiding zou willen verleen. Dientengevolge zouden de voorwaarden voor het oefenen van het kader reeds aanmerkelijk beter zijn dan thans, nu geheel ongeoeffenden als 4-maander worden ingedeeld. Een groot deel van den tijd, *nu* aan ontbolsteren en exerceeren besteed, zou *dan* voor andere oefeningen kunnen worden gebruikt.

Alhoewel ongaarne, omdat ik mij op dit terrein niet voldoende t'huis gevoel, acht ik mij verplicht nog eene tweede opmerking te maken.

De geringe getalsterkte van den troep, gedurende een groot deel van het jaar, is oorzaak van een systeem van bezighouden, dat op den geest van het kader verderfelijk moet werken; desnoods niets doen is m. i. beter dan den menschen het gevoel op te dringen nutteloozen arbeid te verrichten. Ook voor de officieren is de bestaande toestand weinig verheffend. Het komt mij voor, dat het geleiden en controleeren van een paar menschen weinig in overeenstemming is met de waardigheid, die de officieren aan hunne kennis en aan hunne positie ontleenen. Die toestand moet ook bijdragen tot een verkeerd inzicht en tot onderschatting van de taak, die in oorlogstijd door kader en officieren moet worden vervuld. Degelijk en vruchtdragend oefenen is m. i. slechts mogelijk wanneer de omstandigheden, waaronder dit oefenen plaats heeft, zooveel mogelijk in overeenstemming worden gebracht met den werkelijken oorlogstoestand. Oefenen met compagnieën op volledige sterkte moet daarom regel zijn. Bij het regiment Grenadiers en Jagers b. v. zouden gedurende de wintermaanden alle compagnieën tot twee of drie moeten worden samengevoegd en daarbij à tour de rôle officieren en kader worden ingedeeld. Slechts zóó kunnen fouten — ook administratieve verwarring — worden voorkomen.

De heer MEIJBOOM meent, dat, waar volgens mij, de onderwijzers niet bij machte zijn om de taak te vervullen, die in

het belang der landsverdediging door hen moet vervuld worden, toch eigenlijk nooit eene goede oplossing van het vraagstuk mogelijk zal zijn. Zeer zeker, de kern van het vraagstuk is eene onderwijzersquaestie. Dit heb ik altijd geweten en daarom onafgebroken op de vorming van leerkrachten op groote schaal aangedrongen.

Deze leerkrachten moeten goed practisch gevormd en met een goeden geest bezielde worden en tijdens hunne opleiding tevens leeren, hoe zij met beperkte hulpmiddelen vruchtbaar werkzaam kunnen zijn. En niet uitsluitend schoolonderwijzers heb ik hierbij op het oog, doch ook daartoe opgeleid, militie- en reservekader en gepaspoorteerden kunnen uitnemende diensten bewijzen. De heer MEYBOOM heeft bij zijne opmerkingen met den machtigen hefboom van het eigenbelang geene rekening gehouden. Wanneer er eene premie van een jaar verschil in eerste-oefeningstijd te behalen zou zijn, dan zou, indien het voor onze toestanden niet van de grootste beteekenis was om *spoed te maken en leiding te geven*, de geheele voorbereiding gerust aan het particulier initiatief kunnen worden overgelaten. Gemeentebesturen zullen — omdat aller belangen bij deze zaak gemoeid zijn — spoedig op middelen zinnen om de jeugd aan het oefenen te zetten, terwijl de toekomstige dienstplichtigen uit eigen beweging alles zullen doen om zich de verlangde eigenschappen en hoedanigheden te verzekeren. Het nutteloos gedoe met 4- en 8-maanders, zonder wakker bewustzijn en zonder weerstandsvermogen, zal dan spoedig tot het verleden behooren en inderdaad eene weermacht worden verkregen van hoog fysiek en moreel gehalte.

Hiermede, Mijnheer de Voorzitter, meen ik het zakelijk gedeelte van de gemaakte opmerkingen te hebben beantwoord en voeg daaraan ten slotte toe, dat wanneer de door mij aangewezen weg, de eenige die voor ons open ligt, niet wordt ingeslagen, wij wel *nooit* een leger zullen krijgen, dat zijne moeilijke taak naar behooren kan vervullen.

De heer Jhr. RAM: Het was niet mijn voornemen aan het

debat deel te nemen; ik wensch dan ook slechts eene korte opmerking te maken naar aanleiding van het door den heer VAN AKEN zich beroepen op een artikel uit *De Militaire Gids*, waarbij, naar ik meen, de spreker zich heeft vergist.

Vooraf echter wil ik hem mijne waardeering betuigen, dat hij — burger zijnde — er niet tegen op heeft gezien in een militairen kring zijne meeningen te doen hooren, die, zooals we vernamen, omtrent het bestaande leger weinig gunstig mochten luiden. Evenals de kolonel KOOLEMANS BEIJNEN werd ik pijnlijk getroffen, toen ik den bestaanden toestand ellendig hoorde noemen, maar ik acht er den heer VAN AKEN om, dat hij ronduit zijne meening zegt en niet bevreesd voor critiek, critiek durft oefenen. Wie zich een hoog ideaal stelt, kan nu eenmaal het oog niet sluiten voor de bestaande leemten, en hoe pijnlijk het zijn moge, hij is verplicht op het gebrekkige te wijzen.

In het algemeen hoorde ik met instemming spreker's voordracht; in het bijzonder heeft het tweede deel mij getroffen en wie, zooals ik, het voorrecht had zijne gymnastieklessen bij te wonen, zal met vertrouwen naar de theorie hebben geluisterd.

Nu mijne opmerking. Het zijn juist de Regulars geweest, mannen met langdurigen oefentijd dus — hoewel slecht gymnastisch getraind — die het aflegden tegen de Reservisten en Yeomanry (eerste uitzending). Ik laat hier in 't midden in hoever spreker's theoriën door dit feit worden aangetast of versterkt; ik wenschte slechts eene kleine onnauwkeurigheid te herstellen.

De VOORZITTER: Wanneer niemand meer het woord verlangt, dan is het mijne taak een woord tot slot te zeggen. Het doet ons zeker allen leed, dat onze geachte Voorzitter niet aanwezig kon zijn, maar mij in het bijzonder, ook omdat ik gaarne eenigszins uitvoerig aan dit debat had willen deelnemen. Ik zal mij thans bepalen tot enkele opmerkingen.

Vooreerst heb ik den heer VAN AKEN dank te betuigen,

niet alleen voor zijne belangrijke voordracht van heden avond, maar meer in het algemeen voor hetgeen hij sinds vele jaren gedaan heeft, ten einde bij het Nederlandsche volk op te wekken het besef zijner verplichtingen in zake 's lands weerbaarheid.

Ik meen, dat dit, ook van deze plaats, wel eens mag worden gezegd.

Ten aanzien van de rede van heden avond bestaan bij mij enkele *dubia*. Dat eene doclmatige beoefening van de gymnastiek alle zintuigen oefent, kan leiden tot groote scherpzinnigheid en geschikt maakt om zich in allerlei moeilijke omstandigheden des levens te redden — daarvan is de heer VAN AKEN het levende bewijs. Hij heeft toch heden avond getoond ook op een gebied, dat niet geheel en al *zijn* terrein is, te kunnen manœuvreren op eene wijze, die inderdaad bewonderenswaardig is.

Over de wenschelijkheid de gymnastiek als middel tot volksopvoeding beter dan tot dusver tot haar recht te doen komen, zijn wij het waarschijnlijk allen eens.

De geachte spreker heeft echter ook nog in anderen zin op de leemten in onze volksopvoeding gewezen, en doen uitkomen hoe o. a. ons volksonderwijs veelal te kort schiet, wat betreft de ontwikkeling van het nationaliteitsgevoel. De schuld werd voornamelijk geworpen op het socialisme. En nu wil ik gaarne erkennen, dat vele — ook Nederlandsche — *socialisten* in zake een ontwikkeld nationaliteitsbesef ernstig te kort schieten, maar de zaak die wij hier bespreken, heeft met het *socialisme* — een economisch stelsel — niet te maken. Bovendien, wanneer het waar mocht zijn, hetgeen de heer VAN AKEN gezegd heeft, dat het nationaliteitsgevoel bij ons beneden het vriespunt staat, dan kan dit toch moeilijk aan de *socialisten* geweten worden, want zóó'n grooten invloed hebben deze heeren in ons land nog niet. Er moeten dus nog andere oorzaken voor het genoemde gebrek bestaan.

Wat de zaak zelve betreft, of wij door het volksonderwijs ons nationaal bewustzijn stelselmatig kunnen aankweeken —

dat is eene vraag van zeer diep ingrijpende beteekenis, waarmede wij komen op het gebied van den strijd, die ons volk meer dan een halve eeuw heeft verdeeld. Konden wij over een korps onderwijzers beschikken, warm gevoelende voor de idealen van den heer VAN AKEN, in staat en bereid liefde voor onze historie, ons vorstenhuis en onze nationale instellingen aan te kweken, wie onzer zou zich daarover niet van harte verheugen? Maar welke middelen hebben wij tot onze beschikking om een dergelijk keurkorps te verkrijgen? Moet bijv. eene behoorlijke ontwikkeling van nationaliteitsgevoel als voorwaarde gesteld worden bij de aanstelling van onderwijzers? Zal men hen, die op dit gebied niet krachtig genoeg werkzaam zijn, uit den dienst verwijderen? Ik zou vreezen, dat dit kon leiden tot die »schijnmoraal», waartegen de heer VAN AKEN op zoo welsprekende wijze heeft gewaarschuwd.

Maar ook in andere opzichten zijn aan hetgeen men kon noemen eene »dwangopvoeding tot vaderlandsliefde» ernstige bezwaren verbonden. Wij zijn een eigenaardig volk, in onze deugden en gebreken sterker uitkomende in het negatieve dan in het positieve. Dat groote staten met veel hulpbronnen op elk gebied hun heil gaan zoeken in eene zeer sterk ontwikkelde nationalistische politiek, gesteund door eene tendentieuze, nationalistische volksoepvoeding, is, zoo niet te billijken, dan toch te begrijpen. Gelijksoortige redenen als waarom wij nog zoolang onze vrijevige handelspolitiek blijven volgen, leiden er ook toe ons in andere opzichten niet te zeer op te sluiten in het gevoel onzer eigen voortreffelijkheid. Mochten wij er eenmaal toe komen ons neer te leggen bij hetgeen ik noemde dwangopvoeding tot vaderlandsliefde, dan zou daardoor reeds het bewijs geleverd zijn, dat het doel, hetwelk men zich voor oogen stelt, voorbijgestreefd werd. Dan zou inderdaad ons volk — ons volk *niet* meer zijn.

Intusschen wil ik gaarne toegeven, dat wij dikwijls veel te veel naar het buitenland zien. Het zou bijv. kunnen zijn, dat sommigen in dezen kring te veel naar Duitschland, anderen te veel naar Zwitserland het oog richten. Nam de heer VAN

AKEN, onbewust, zijn voorbeeld misschien niet wat veel naar Duitsche opvattingen? Intusschen schijnt hijzelf niet al te zeer op de resultaten van eene tendentiense opvoeding te vertrouwen, want met veel klem is weder door hem betoogd, dat alle moreele beginselen slechts schijn en zonder voldoende vastheid zijn, wanneer zij niet behoorlijk gesteund worden door de gymnastiek. Op de gymnastiek kwam het ten slotte toch maar weer aan.

Op deze enkele opmerkingen, waardoor ik gewichtige onderwerpen slechts kon aanduiden, allerminst behandelen, wil de heer VAN AKEN misschien nog kortelijk antwoorden.

De heer RUITENBACH: Wat U zoeven hebt gezegd, Mijnheer de Voorzitter, is mij als uit het hart gesproken. Ik heb ook alle vereering voor de voordracht van den heer VAN AKEN, doch naar mijn gevoelen is het onderwerp hiermede nog volstrekt niet uitgeput. Wat heden avond is besproken, is slechts ééne zijde van het vraagstuk. Wij hebben ook, en zeker niet in de laatste plaats, te doen met de *zedelijke* opvoeding van het volk en daarop heeft de heer VAN AKEN veel te weinig de aandacht gevestigd.

Ik zou daarom wel willen voorstellen het bestuur in overweging te geven, het besproken onderwerp nog niet los te laten, maar daarop in dit of in het volgend seizoen terug te komen. Het zal toch het bestuur zeker wel mogelijk zijn, een bekwaam spreker te vinden om het onderwerp der zedelijke opvoeding van het volk in te leiden.

De VOORZITTER: Het Bestuur verkeert juist in de eigenaardige moeilijkheid, dat wij voor de maand December geen werk hebben. Wanneer de heer RUITENBACH op zich zou willen nemen het door hem genoemde gedeelte van het vraagstuk te behandelen, dan ben ik zeker, uit naam van het Bestuur te spreken, wanneer ik zeg, dat dit ons zeer aangenaam zou zijn. Wij zouden op deze wijze de discussiën van heden avond kunnen voortzetten.

De heer RUITENBACH: De uitnoodiging is zeer vereerend en ik zou hieraan gaarne gevolg geven, Mijnheer de Voorzitter, maar nog in dit seizoen kan ik het onmogelijk op mij nemen; daarvoor toch is eene ernstige voorbereiding noodig.

De VOORZITTER: Ik dacht, dat u wellicht reeds voldoende stof beschikbaar hadt.

De heer RUITENBACH: Ik wensch alleen te zeggen, dat ik mij meer in het bijzonder bezig houd met de zedelijke opvoeding *in* het leger. Hier betreft het de volksopvoeding *voor* het leger. Behalve met opvoedkundige beginselen, moet men bij dit laatste onderwerp vóóral rekening houden met de maatschappelijke toestanden, de bijzondere verhouding waarin volk en leger in de samenleving tegenover elkander staan, enz., en dit alles eischt, behalve voorbereiding, ook ernstige studie.

De VOORZITTER: Dan schiet mij niets anders over dan den heer RUITENBACH de verzekering te geven, dat zijne opmerkingen door het bestuur zullen worden overwogen.

De heer BOONACKER: Ik meen, dat er hier in litterarischen zin een misverstand bestaat. Er zijn twee soorten van zedelijkheid, eene Grieksch-Romeinsche, ook middeleeuwsche en eene moderne. De Grieksch-Romeinsche zedelijkheid is nitgedrukt in het woord *virtus*, dat verband houdt met *vir*. Zij omvat moed, waarheidsliefde, trouw aan het gegeven woord, energie en dergelijke, maar bemoeit zich bijv. niet met Wijntje en Trijntje.

De moderne zedelijkheid heeft een veel ruimer gebied.

De oude klassieke beteekenis van het woord leeft in het leger nog voort in het woord »moreel.»

Als men van het moreel van een leger spreekt, bedoelt men daarmede niet, dat de soldaten uitmunten door zedelijkheid in Christelijken zin.

Nu meen ik, dat de spreker van heden avond bij het gebruiken van het woord zedelijkheid voornamelijk aan de vermelde klassieke zedelijkheid gedacht heeft. Mijns inziens ten minste kan door gymnastische opleiding en militaire oefeningen geene andere zedelijkheid dan die klassieke bevorderd worden.

De heer VAN AKEN : Naar aanleiding van het laatst gesprokene zou ik nog gaarne een enkel woord in het midden willen brengen.

Voor onze toestanden acht ik het dringend noodig, dat door gepaste middelen vaderlandsliefde en nationaliteitsgevoel bij onze jeugd worden opgewekt en aangekweekt. Voor overdrijving in deze behoeft men zich volstrekt niet hevreesd te maken, omdat er nog heel wat zal moeten gebeuren eer bij ons van chauvinisme sprake kan zijn. Men vergeete niet, dat er op 't oogenblik *niets* of *bijna niets* in dit opzicht gedaan wordt en als een sprekend bewijs daarvoor kan ik aanhalen, dat mijne kinderen, die verschillende scholen bezoeken, geen van drieën op de school het volkslied hebben geleerd.

Het onderscheid tusschen moraal en moreel is, zoover mij bekend, in hoofdzaak van taalkundigen aard, maar het sijne verschil tusschen burgerlijke en militaire moraal is mij tot nu toe nog altijd niet duidelijk. Ik meen, dat een mensch, burger of militair, zich aan de wetten der moraal — zedenleer — al of niet kan onderwerpen. In het eerste geval is hij moreel — zedelijk — in het laatste geval niet. (1)

De VOORZITTER : Het is natuurlijk niet mijne bedoeling, deze discussie mijnerzijds te rekken. Daarom bepaal ik mij tot

---

(1) Bij het nazien der drukproeven is mij gebleken, dat ik in mijne repliek verzuimd heb er de aandacht op te vestigen, dat de wijze waarop het socialisme zich bij ons te lande heeft geuit, die partij wel degelijk tot eene revolutionaire partij stempelt en dat de Voorzitter mij misverstaan moet hebben, toen Z.Ed. tot de conclusie kwam, dat, volgens mij, alle moreele beginselen slechts schijn zijn als zij niet op gymnastiek steunen.

dit weinige. Het lag allermint op mijn weg partij te trekken voor de wijze, waarop vele onderwijzers tegenwoordig hunne taak schijnen op te vatten. Ik acht het natuurlijk zeer bedenkelijk, dat de kinderen van den heer VAN AKEN op school de volksliederen niet hebben geleerd. Ik meen echter te mogen volhouden, dat wanneer het onderwijs, van overheidswege gegeven, een tendentius karakter ging dragen, wij daarmede in eigenaardige, ja in groote moeilijkheden zouden komen.

En hiermede heb ik de eer den heer VAN AKEN nogmaals dank te zeggen voor de wijze, waarop hij zijne taak heeft opgevat; welken dank ik mede breng aan de sprekers, die aan het debat hebben deelgenomen, voor hun aandeel in den welgeslaagden avond.

De vergadering wordt hierop gesloten.
